

Мая Янкова Начкова е родена в гр. Пловдив на 24 май 1969 г. Висшето си образование завършва през 1992 г. във ВИИ „Карл Маркс“ (УНСС) – София, като дипломиран магистър по специалности Счетоводство и контрол и Икономическа педагогика. Работи по трудов договор в УНСС от 1995 г. последователно като асистент, старши асистент и главен асистент към катедра „Счетоводство и анализ“. Придобива научната степен „доктор по икономика“ през м. ноември 2004 г. От 1993 г. работи паралелно и в практиката като главен счетоводител на известни дружества. Дипломиран експерт-счетоводител, регистриран одитор, член на Института на дипломираните експерт-счетоводители в България от 1998 г. В учебно-преподавателската си работа води лекции по дисциплините: Счетоводство на застрахователните и осигурителните дружества – пред студенти от специалност Счетоводство и контрол – задочно обучение, в УНСС и във филиалите на УНСС в гр. Враца и Хасково, и упражнения по дисциплините: Счетоводство на застрахователните и осигурителните дружества, Банково и бюджетно счетоводство, Обща теория на счетоводството и Финансово счетоводство пред студентите от специалности Счетоводство и контрол и Финанси – редовно и задочно обучение, и Счетоводство пред студентите от другите специалности. Има публикувани статии в сп. „Баланс – счетоводство, анализ, одитинг“, сп. „Български счетоводител“ и в „Делова седмица“. Изнася доклади пред международни научно-практически конференции в София през 2002 г. и в Свищов през 2004 г.

СЧЕТОВОДНИ МОДЕЛИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАПИТАЛА НА ЗАСТРАХОВАТЕЛИТЕ

гл.ас. д-р Мая Начкова

УВОД

Повишените изисквания към счетоводното представяне на информацията и насоките на нейния анализ в съвременната конкурентна среда, новите форми, способности и методи на инвестиране на капитала на застрахователите създават условия и възможности за подобряване на тяхната дейност посредством системния анализ на икономическите показатели, разкриващи тяхното финансово състояние, в т.ч. тяхната капиталова адекватност и ликвидност, платежоспособност и финансова стабилност. Формирането на балансирана система от методи за изследване, диагностициране и бюджетиране, определянето на ключови показатели

и разработването на процедури за анализ с цел да се подобрят съпоставимостта, вярното и точното представяне на счетоводната информация за управлението на капитала на застрахователите не могат да бъдат обект на проучване само на един изследовател. Нужни са усилията на много професионалисти в областта на теорията и практиката на застрахователното дело и счетоводство, за да се усъвършенстват моделите на счетоводно отразяване и управление на капитала на застрахователите и да се приведат в съответствие със съвременните изисквания на анализа и оценките на новата икономическа среда у нас в синхрон с процесите на окрупняване на капитала вследствие на интеграцията и глобализацията на застрахователната дейност в световен аспект.

Известно е, че една от насоките на усъвършенстване на управлението на капитала на застрахователите е в пряка зависимост от усъвършенстването на счетоводното му осигуряване с необходимите за финансово-счетоводния анализ информационни масиви. Същевременно процесът на неговото инвестиране е един от основните източници на приходи в застрахователното гружество. Този факт поставя управлението му на едно от ключовите места и определя основното му значение не само за дейността на застрахователя на микроикономическо равнище, но и в макроикономически аспект за развитието на българската и международната застрахователна дейност в условията на пазарна икономика.

Информационните потребности на управлението на капитала на застрахователите определят значението и изискванията към счетоводноинформационното му осигуряване, което обуславя своевременното, обективното, вярното и точното представяне на финансовото състояние на застрахователя, финансовите резултати от застрахователната му дейност и определя възможностите за инвестиране и управление на неговия капитал в интерес на застрахованите лица и другите потребители на счетоводна информация, вземащи икономическите решения въз основа на нейния анализ.

В настоящото изследване се прави опит да се дадат насоки на развитието и усъвършенстването на счетоводното отчитане, на анализа и управлението на капитала на застрахователите. Предлага се методи на счетоводно отчитане и управление в областта на застраховането, водещи в много отношения до радикално отклоняване от прилаганите от застрахователите в момента нормативни счетоводни норми. В тази област намират отражение и обединените усилия на много икономисти, аналитици, финансисти, управленци и други специалисти в областта на застрахователното дело и счетоводство, които работят съвместно за постигане на конкретни цели относно изграждането на единна система за отчитане и управление на капитала на застрахователите.

Чрез направеното изследване се препоръчва по-нататъшно хармонизиране между световните и националните постижения посредством задълбочения им анализ, извеждането на актуални за съвременната теория и практика предложения за счетоводно отчитане, анализа и управлението на капитала на застрахователите и тяхната реализация в застрахователната практика.

I. СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ НА КАПИТАЛА НА ЗАСТРАХОВАТЕЛИТЕ В ЗОНАТА НА ПЛАТЕЖОСПОСОБНОСТ

В съвременните условия на интернационално развитие на производствения процес развитите страни все по-често изнасят капитали в недостатъчно развитите страни, което като ефект допринася за по-високата рентабилност на икономиките на развитите страни и за ускоряването (а може би забавянето – б.а., М.Н.) на темповете на растеж на страните с проблемни пазарни икономики. Процесите на интеграция и глобализация както на държави и икономики като цяло, така и на отделни дейности, сфери на влияние, браншове и отрасли в съвременното обществено развитие поставят нови изисквания и пред развитието на капитала като система от елементи, което от своя страна е предпоставка за ползотворно сътрудничество между видовете капитал в отделните сфери и отрасли за все по-успешното развитие на общественения капитал. Това налага и усъвършенстване на използваните модели на счетоводно отчитане, финансово-счетоводен анализ, контрол и управление на капитала на застрахователите.

Процесът на управление на капитала на застрахователите и произтичащите от него задачи на счетоводството довеждат до необходимостта от разработване на адекватни на управленския процес модели на счетоводно отчитане, които безусловно са свързани с изследването на важни икономически показатели като ликвидност, финансова стабилност, капиталова адекватност, рентабилност и платежоспособност. Тези счетоводни модели на управление на капитала на застрахователите отразяват характерните особености на застраховането като икономическа категория и като вид специфична обществена дейност.

Застраховането е дейност, която заема важно място в съвременната икономика. То се извършва в условия на конкурентност и на капитализация. По тази причина застрахователят не може да разчита само на бъдещи застрахователни вноски, за да удовлетвори настоящи ангажименти, а е принуден да инвестира капитала си с цел да отговори на необходимостта от сигурност на застрахованите лица. Ако застраховането функционира като дейност на принципа на разпределение, както социалното осигуряване, получените през годината застрахователни вноски, като се има предвид моментът на получаване, ще послужат само за изплащане на щети в текущия период даже ако тези щети се отнасят за предходни периоди. За да изплати щетите за следващата година, застрахователят ще има нужда от нови вноски. По този начин застраховането като дейност няма да има достатъчно средства, с които да покрие извънредните щети, ако се организира на принципа на разпределение и не се държи сметка за функционирането му на принципа на капитализация. Ето защо застрахователят е принуден да образува резерви от собствения капитал и застрахователно-технически резерви от събраните вноски по действащите застрахователни договори за поетите от него рискове от евентуално събъждане на застрахователни събития, които резерви да инвестира и капитализира.

В условията на пазарна икономика и предприет политически курс към евроинтеграция бе крайно необходимо застраховането в България да се постави на нова, съвременна законодателна основа. За целта бе използвана помощ и се направиха редица консултации с представители на асоциациите на германските и британските застрахователи, на Дирекцията по застраховане към Комисията на евро-

пейската общност по линия на програмата ФАР и др. С тяхна помощ се създаде и влезе в сила от 01.01.1997 г. съвременен Закон за застраховането, който регламентира в момента застрахователния бизнес у нас.

В България действа концесионната система в застраховането, както е във всички западноевропейски страни. Такава система е била възприета у нас със Закона за държавния контрол върху частните застрахователни дружества от 1926 г. и е показала положителни резултати. Целта е да не се допуска на пазара застраховател със съмнителна платежоспособност. Застрахователят трябва да разполага със солидна финансова основа, която да създава гаранции за изпълнение на поетите задължения спрямо застрахованите.

Пазарната икономика застава застрахователните компании да работят в условия на неопределеност. Тя се характеризира със:

1. Проявление на събития със случаен характер.
2. Недостатъчно познаване на структурите на средата.
3. Невъзможност да се влияе върху определени параметри на поведение на средата.
4. Голямо многообразие на вариантите на поведение на средата.

Конкретно за застрахователите неопределеността се дължи на нелоялни действия на конкуренти, неочаквани промени в поведението на потребителите на застрахователната услуга, инфлация, промени в обменните курсове на валутата, възникване на неочаквани свръхцети и др.

Информацията за анализа се набира от текущото състояние на застрахователния пазар, счетоводната и статистическата отчетност на застрахователя, които дават възможност да се изследва влиянието на икономическите и природните събития и явления върху застраховането; да се направят съответните изводи за неговото перспективно развитие; да се определи цялостното финансово състояние на застрахователя с цел установяване на най-важните промени в тенденциите на развитие на капитала му и изследване на причините, предизвиквали тези промени. Често пъти една промяна може да послужи като ранно предупреждение за значителен успех или неуспех на застрахователя.

Целта на анализа е да се рационализира застрахователната дейност, да се намерят пътища за икономии, да се повиши ефективността на управление на капитала и да се подобри платежоспособността на застрахователя, което рефлектира върху неговия имидж, тарифна политика и печалби.

Интересите на застрахованите лица нормативно са защитени от законодателя, който делегира задължението на държавния надзорен орган да следи за изпълнението на ангажиментите, поети от застрахователите. В този ред нормативно са определени размерите на собствения капитал и на застрахователно-техническите резерви на застрахователите или техния израз в еквивалентни активи. *Но какво би се случило, ако покритието е недостатъчно?* Заради този риск от застрахователя се изисква да посочи допълнителни източници, позволяващи да се допълни евентуалния недостиг на капитал в определен момент. Тези допълнителни източници трябва да се адаптират към активността на застрахователя на пазара за разширяване и оптимизиране на неговия портфейл от застрахователни продукти, подобряване на платежоспособността му. Тези източници на капитал формират т.нар. от нас „зона на платежоспособност“. За първи път се споменава за „област на платежоспособност“ и се определят нейните елементи и

граница от френските изследователи в областта на застрахователното дело¹. По-правилно според нас би било да се използва понятието „зона на платежоспособност“ в по-тесен смисъл на понятието „област на платежоспособност“ поради факта, че „област“ е по-широкообхватно понятие от „зона“. По този начин отделните застрахователи по живот и по общо (имууществено) застраховане могат да имат своя самостоятелна, независима от останалите, зона на платежоспособност, а всички техни зони на платежоспособност могат да формират „област на платежоспособност“ на различните отрасли, браншове, сфери на икономическо влияние, географски области и сектори.

Основни елементи на зоната на платежоспособност:

1. Собствен капитал: основен капитал, намален с вземанията от акционерите по записани дялови вноски (невнесения основен капитал); резерв от емисия на собствени акции; законови (общи) резерви; преоценъчен резерв; допълнителни резерви; неразпределена печалба от минали години, намалена с непокрытите загуби; печалба от текущата година.

2. Елементи на фиктивен пасив като очакваната печалба, предвидена в брутнопремията и свързана с остатъчният срок на застрахователните договори, от една страна, и с вероятността от несбъдването на риска, от друга.

3. Резерв от последващи оценки на финансови активи и инструменти относно притежавани от застрахователите ценни книжа и др.

4. Елементи на фиктивен актив, създаден за сметка на собствени източници и използван за формиране и разширяване на дейността на застрахователя, като разходите за учредяване и разширяване, за придобиване на дълготрайни материални активи, за бъдещи периоди и други нематериални активи.

5. Извънсчетоводни елементи, които променят счетоводните стойности на активите или дават потенциални допълнителни източници за дейността на застрахователя или скритите надценки, предназначени временно да облекчат недостига от застрахователно-технически резерви. Това са:

- дялови участия, емитирани без премии за плащане, които остават за реинвестиране в дружеството;

- надценки, резултат от подценяване на актива или надценяване на пасива;

- надценки на ценни книжа, които се считат за елементи на зоната на платежоспособност само когато ценните книжа са борсово продаваеми;

- групи надценки на активи, изисквани от законодателя;

- възможности за препоръка или изискване от надзорни органи към акционерите за увеличение на капитала на дружеството;

- възможности за внезапна апелация към застрахованите (застрахователни дружества с променливи котировки на валутни застраховки могат да поискат от застрахованите увеличаване на вноските за премии с оглед те да съответстват в максимален размер на левовата равностойност на котираната валута) и др.

Зоната на платежоспособност има своя граница. В застрахователната теория и практика на западноевропейските страни тази граница е известна като Марж на платежоспособност² (Франция) или Предел на платежоспособност³ (Велико-

¹ Вж. Le Plan Comptable des Assurans, List et fonctionnement des comptes, 1995.

² TOSETTI, AL., Assurance Comptabilité Reglementation Actuariat, p. 99.

³ Айвами, Х., Е. Р., Застраховането. Принципи, право и практика, Хефест, С., 1994, Т. I, с. 38.

британия). Важно изискване при нейното изчисляване е общата сума на собствените средства като елементи на зоната на платежоспособност да е най-малко равна на фактичската граница на платежоспособност. Границата на платежоспособност се формира от минималния размер на собствените средства, намалени с балансовата стойност на нематериалните активи, които са създадени по повод застрахователни задължения. Тя е функция на дейността на застрахователя, измерена в стойността на сделките или разходите за щетите, без преотстъпените премии на презастрахователите. Базата за определяне на минималния ѝ размер е следната:

- брутната стойност на реално постъпилите застрахователни премии от последната отчетна година, намалена с платените данъци и такси за тези премии;

- реално платеният среден брутен разход за щети през последните три отчетни години, включително и платените от презастрахователи, увеличен с резерва за предстоящи плащания и за активно презастраховане към края на текущата финансова година, намален с приходите от регресни искове и с резерва за предстоящи плащания към началото на първата отчетна година;

- определената част, изразена в отношението между чистите и брутните разходи за щети през последната отчетна година.

Според законите на застрахователния бранш границата на платежоспособност се определя по различни методи. При животнозастраховането границата на платежоспособност е сумата от изчисленията по методи, базиращи се на математически резерви, на рисков капитал и на премии. При имущественото застраховане границата на платежоспособност е по-високият резултат от изчисленията по методи, базиращи се на премията и на средногодишния размер на щетите. Възприетият начин на определяне на границата на платежоспособност дава възможност за превантивен контрол при нарушение на съотношението на законоуискуемите и наличните собствени средства, за осъществяване на мероприятия по предпазване на застрахователя от обявяване в несъстоятелност и ликвидация и за гарантиране на интересите на застрахованите лица.

Недостатък на възприетия начин на определяне на границата на платежоспособност е, че не се дефинират точно понятията „необходима (прогнозна)“ и „фактическа“ платежоспособност и начините за тяхното определяне, сравнение и анализиране. Този недостатък дава възможност на отделните застрахователи да интерпретират свободно и индивидуално равнището на необходимата и на фактичката платежоспособност, което от своя страна крие риск от надценка на необходимата платежоспособност на застрахователя, от задържане в наличност и нерационално инвестиране на собствените средства и евентуално генериране на бъдещи пропуснати ползи, които няма да доведат до увеличение на стойностите на елементите на зоната на платежоспособност.

Ролята на зоната на платежоспособност е да осигури допълнителен ресурс, който да се прилага в дейността на застрахователя по такъв начин, че да компенсира недостига на технически покрития (застрахователно-технически резерви). Механизмът е такъв, че разширението на обема на сделките трябва да бъде пропорционален на разширяването на зоната.

Поставен е и втори праг за източниците, с които трябва да разполага застрахователят, а именно гаранционният капитал. Той съставлява една трета от гра-

ницата на платежоспособност. Създава се по видове застраховки и не може да е по-малък от определения от законодателя размер. Този праг е нормативно регулиран, за да осигури допълнителна сигурност за застрахованите лица от една страна, и възможност за застрахователя да разшири зоната на платежоспособност, от друга.

Най-пълна, вярна и точна информация за елементите на зоната на платежоспособност и за определяне на нейната граница дават Балансът и Отчетът за доходите на застрахователя, съобразени при тяхното изготвяне и представяне със счетоводната политика на застрахователя и методологията на счетоводно отчитане на неговия капитал, с Директивите на Съвета на страните – членки на Европейската общност, а от 01.01.2003 г. и с прилагането на Международните счетоводни стандарти съгласно Закона за счетоводството на Република България.

В Директивата на Съвета на Европейската общност относно Годишните и Консолидираните финансови отчети на застрахователите се определя тяхната структура и форма съобразно спецификата на застраховането, нуждите на управлението и координацията между застрахователи и кредитори, застрахователи и застраховани. Тези отчети на застрахователите трябва да бъдат сравними, да определят точно съдържанието на различните пера на Баланса, да разглеждат нереализираните печалби и загуби в Техническата сметка за печалби и загуби, разграничена на техническа сметка по животозастрахователна дейност, техническа сметка по общо застраховане и нетехническа сметка. С оглед на резултата, който трябва да се постигне, Директивите на Съвета на Европейската общност са задължителни за всяка страна – членка на общността, но предоставят на националните им законодателства да изберат формата и методиката на счетоводно отчитане на застрахователната дейност. Бързите темпове на интеграция и глобализация в застрахователния бранш налагат уеднаквяване на законовите норми на счетоводно отчитане на дейността на застрахователите относно сключените застрахователни договори. Изготвен е нов Международен счетоводен стандарт, отчитащ застрахователните договори, който влиза в сила от 01.01.2005 г. Добре би било и българското застрахователно и счетоводно законодателство да хармонизира действията си в тази насока с европейските и световните изисквания, утвърдили се в процеса на глобализирането на застрахователното дело в световен мащаб, като се съобрази с националните традиции и реалната икономическа обстановка в страната, действаща едновременно в условията на пазарна икономика и на валутен борд.

II. СПЕЦИФИКИ В ОРГАНИЗАЦИЯТА НА СЧЕТОВОДНАТА СИСТЕМА НА ЗАСТРАХОВАТЕЛИТЕ

Разглеждането на счетоводството като информационна система и определянето на неговото място и роля в организирането на отчетния процес в застрахователното дружество не могат да бъдат изследвани самоцелно, без да бъдат поставени в контекста на организационната му структура и характерните особености на застрахователната дейност които произтичат от специфичния характер на обектите на отчитане – средствата, капитала, приходите и разходите,

договорните отношения на застрахователя. Независимо от характерните особености на застрахователната дейност счетоводният ѝ модел трябва да се придържа към изискванията на Националната ни нормативна уредба и на Международните счетоводни стандарти. Трябва да се има предвид и съществуването на държавен надзор върху дейността на застрахователите и организацията на счетоводството им за гарантиране на сигурността на застрахованите субекти. Тези специфики предопределят изискването за един непрекъсващ анализ от страна на управлението относно структурата на ресурсите и на капитала на застрахователите. Ето защо счетоводството им се организира на основата на изискването за прилагане на контрол върху възможностите на застрахователите да изпълняват своевременно задълженията си към застрахованите. Спазването на договорените ангажименти изисква процедури от навременни проверки за уточняване на необходимите характеристики на застрахователните резерви и счетоводна оценка на поетите задължения по застрахователни договори, проверка на качествата на активите (инвестициите, в които са вложени тези резерви) и не на последно място контрол на границата на платежоспособност на застрахователя, която му позволява да отстои срещу евентуални бъдещи загуби от събдяването на поетия застрахователен риск.

Основните принципи на счетоводството трябва да бъдат спазвани независимо в коя област на обществения възпроизводителен процес се прилагат те, но „завъртането“ на чистия застрахователен продукт, предизвикано от инверсията в кръгооборота на капитала на застрахователя води до специфики в счетоводното му интерпретиране. Ако в едно нефинансово предприятие себестойността на новосъздадения продукт е известна, преди да бъде получена продажната му стойност, в своята дейност застрахователят инкасира застрахователните премии, преди да изплати цената на щетите (застрахователните обезщетения или суми). Може да се каже, че продажната цена на един застрахователен продукт (стойностният размер на застрахователната премия) е известна и изплатена преди цената на покупката (стойността на щетата) или себестойността на застрахователния продукт. Този факт води до преобразуване на цикъла на дейността. Тази инверсия променя значително класическото разбиране за отчитане на обектите на счетоводството – активите и капитала на застрахователя. В неговия Баланс трябва да намери отражение специфичната особеност, че застрахователните вноски са инкасирани, преди да са извършени плащания по сключените застрахователни договори. Счетоводният принцип на текущото начисляване в застраховането придобива вида на текущо отчитане на получените парични средства (застрахователните премии), за да бъде признат приходът от застрахователния договор. Приходите от застрахователна дейност се признават и отчитат при реалното получаване на застрахователната премия в парична форма, а не при самото сключване на застрахователния договор. От друга страна, посочените в Пасива на Баланса на застрахователя задължения към застрахованите лица, намерили отражение като застрахователно-технически резерви, задължително са покрити от капиталовложения (инвестиции), тъй като средствата на тези резерви са инвестирани в определени видове финансови активи и инструменти. За дейността на едно нефинансово предприятие са необходими определени активи, които показват още как предприятието е придобило и финансирало своя капитал. Дейността му се илюстрира преди всичко чрез Актива на Баланса, с вложения в

конкретни активи капитал. Докато при застрахователите дейността води преди всичко до появата и съществуването на един значителен реален пасив (задължения към застрахования). Ето защо Балансът дава информация за начина, по който застрахователят е реализирал получения капитал от дейността си (създадения застрахователен фонд), както и за това, каква е степенята на ликвидност на активите му с оглед осигуряване погасяването на неговите задължения към застрахованите. По този начин дейността на застрахователя се илюстрира преди всичко от Пасива на Баланса, който показва начина, източника, правния произход на придобиване на неговия капитал. Този принцип е валиден за всички финансови предприятия, но важи в много по-голяма степен за застрахователите.

Отчетът за доходите на застрахователя е другият показател за спецификата на счетоводното отразяване на дейността му. В едно нефинансово предприятие разходите са известни предварително при формирането на себестойността на продукцията или при установяването на финансовия резултат от дейността му. Възможността продукцията да бъде продадена е априори неизвестна и дава основание за формирането на два различни финансови резултата – печалба или загуба. При застрахователите, обратно, стойността на сделката е известна в началото и при формирането на резултата от дейността разходите за обезщетения или суми могат да бъдат определени, а понякога уточнени доста след инкасиране на застрахователните премии. Затова финансовият отчет на застрахователя съдържа доходи (приходи от застрахователни премии), които са определени като такива и са получени в парична форма преди изплащането на задълженията на застрахователя за обезщетения и суми, т.е. преди възникването на разходите за тях (които са неизвестни и неуточнени на етапа на възникване на приходите). Това довежда до евентуална печалба (ако се разглежда в класическия вариант като разлика между приходи и разходи от дейността) за застрахователя. С тази цел се създават и застрахователно-техническите резерви, за да се предвидят бъдещите престации за застрахователни разходи.

Балансът по принцип отразява поотделно активното и пасивното проявление на капитала на отчетната единица и показва по много явен начин размера на собствените и привлечените капитали. Реалният актив на едно нефинансово предприятие е образуван от съвкупността от ресурси, получени в резултат на минали събития, които то притежава и контролира – материални, нематериални, финансови активи, вземания от трети лица и др. В Баланса на застрахователите този актив е образуван предимно от капиталовложения (финансови активи и инструменти, в които застрахователят инвестира собствения си капитал и застрахователно-техническите си резерви). Реалният пасив на едно нефинансово предприятие се формира от сбора на задълженията, които то поема към трети лица. При застрахователите този пасив е формиран основно от поетите договорни задължения по сключените застрахователни полици по отношение на застрахованите, намалени със застрахователно-техническите покрития (резерви). Разликата между реалния актив и реалния пасив дава представа за собствения капитал на застрахователите. Той се променя по време на развитие на дейността. Расте, когато дейността реализира печалби, и се увеличава с капитализираната стойност на неразпределената печалба (образуват се капиталови резерви). Намалява с размера на разпределената печалба под формата на дивиденди на акционерите или когато дейността отчита загуби. Основното различие при застрахователи-

те е, че даже при загуба нетната стойност на собствения им капитал остава положителна величина. В обратния случай, когато стойността на имуществото и паричните вземания са с по-ниска стойност от задълженията, възниква предпоставка за неплатежоспособност и загубване на лиценза за застрахователна дейност. Във връзка с това представлява интерес определението за произхода на активите и на капиталите на предприятието, което дава френският изследовател Жан Фурастие, когато представя начина на формиране на баланса: „В Баланса на едно печелившо дружество Активът е формиран само от един клас еднородни сметки: описанието на това, което дружеството притежава, счетоводната стойност на капиталовложенията, на инвестициите и на паричните вземания. Обратно, към Пасива са отнесени различни елементи: дружествени капитали и резерви, после данъци и накрая салдото на сметка Печалби и загуби, защото в случая на едно печелившо дружество тази сметка трябва да допълни Пасива, за да се изравни с Актива. И макар счетоводните книги да отразяват, че в Пасива на Баланса е състоянието на сумите, които дружеството дължи, то дружеството не дължи своя капитал. Няма никакъв смисъл да се отнася като задължение дълг, който не е дължим. С тези теоретични абсурди се заблуждават доверчивите, лъжат се наивните, но се губи доверието на интелигентните съдружници. Всъщност акционерът не е кредитор, той е собственик.“¹

Съществена особеност на счетоводството на застрахователя е спецификата на информационните потоци, произтичащи от характерните за застраховането обекти на отчитане. Регистрирането и обработката на счетоводната информация за тези специфични обекти на застраховането могат да бъдат обхванати, точно и вярно отразени и анализирани само ако се възприеме определена методика за създаване на счетоводна информация на отчитане. Това налага нейното стандартизиране, което се възприема като опит за глобализация на застрахователното дело, а не като възможност за постигане на пълна унификация на неговата счетоводна информационна система в национален и в световен мащаб. Унифицирането е невъзможно поради:

- разнородните нормативни актове и регулатори на застрахователната дейност;
- различния фискален режим в отделните страни;
- различния статут и конкретни специфики на отделните правни форми, под които съществуват дружествата на застрахователите;
- различната осигуреност с кадри, притежаващи широки познания в областта на счетоводството, финансите, застрахователното дело, математическото моделиране и икономикса като цяло и др.

Изброените фактори налагат обективната необходимост от специфични правила, принципи и процедури в организацията на счетоводната информационна система в застрахователното дружество, които я правят уникална по своя вид и различна от тази в другите сфери и области на икономиката.

Застрахователната дейност обслужва огромен брой субекти, които често сключват повече от една, различни по вид и характер застраховки. Това определя и необходимостта от големия брой аналитични методики и процедури, които използват застрахователите с цел получаването на максимално пълна и детайлна

¹ Вж. Forastie, J., La Comptabilité, Collection Que sais-je, PUF, 1998.

информация. Последното показва, че организацията на аналитичното отчитане заема съществен дял в системата на счетоводството на застрахователя. Характерът на работата със застрахованите лица предполага непрекъснато наблюдение на аналитичните им партиди по отделните застрахователни договори. Прекият счетоводен контрол по подсметките на клиентите по отделните видове застраховки е едновременно и контрол върху много стопански процеси, които се извършват извън географския и икономическия сектор на съответната дейност на застрахователя.

Изграждането и определянето на организация на счетоводството, която да бъде адекватна на възприетата от застрахователя счетоводна политика, са сложен и продължителен процес. За да бъде по-ефективен, този процес трябва да включва следните етапи:

1. Правилен избор на оценките за активите и пасивите.
2. Избор на потребителите на информация и определяне на групите потребители, които имат приоритет.
3. Определяне на степеня, в която нормативната уредба ще осъществява регулативни функции, в т.ч. определяне на степеня на влияние на правителствените решения и на данъчното законодателство.
4. Определяне на степеня на влияние на икономическите теории в областта на застраховането.
5. Подобряване на възможностите за упражняване на ефективен предварителен, текущ и последващ контрол на входа и на изхода на счетоводната система.
6. Получаване на надеждна информация за хронологията и последователността на застрахователната дейност, на другите стопански процеси и на резултатите от тях.
7. Поддържане на отворена информационна система с оглед осигуряване на възможност за допълване на нови обекти, възникнали в хода на дейността на застрахователя.
8. Подобряване на организацията на аналитичното отчитане на отделните счетоводни обекти в различни географски, браншови и секторни разрези и на възможността за надеждно съпоставяне и пренасяне на тази информация към съответното синтетично равнище.
9. Спазване на приложимите международни, а в определени случаи и на утвърдените национални класификатори, норми и стандарти.
10. Осигуряване на обективна и пълна, своевременна и надеждна, вярна и точна, логически издържана информация за финансовото състояние на застрахователя, която да послужи за вземането на ефективни управленски решения с оглед редуциране на съответните негативни страни в дейността му, опазване на имуществото и съхраняване на капитала му и цялостно издигане на неговия просперитет.
11. Осигуряване на полезна информация за обслужването на данъчните задължения при упражняването на последващ независим одит и данъчен контрол.
12. Ясно дефиниране на изискванията за фирмена култура, квалификация и професионална етика на персонала, работещ в застрахователното дружество.

Правилно изградената организация на счетоводната информационна система на основата на непрестанното ѝ усъвършенстване в посочените по-горе насоки ще улесни точното определяне и на информационните връзки от и към системата на счетоводството на застрахователя и ще даде добри възможности за подобряване

на правата и обратната връзка между оперативните, управленските и контролните органи на застрахователя.

III. СЧЕТОВОДЕН МОДЕЛ ЗА ЗАДБАЛАНСОВО ОТЧИТАНЕ НА УСЛОВНО ВЪЗНИКНАЛИТЕ ВЗЕМАНИЯ И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛИТЕ ПО СКЛЮЧЕНИТЕ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ДОГОВОРИ

Според нас счетоводството на застрахователя не трябва да се задоволява само със създаване на счетоводна информация за анализ и оценка на инкасирането на приходите и изплащането на задълженията към застрахованите, а *трябва да регистрира във всеки един момент пораждането и уреждането на вземанията и задълженията към застрахованите лица. Добре би било тези вземания и задължения да намерят отражение в задбалансовото отчитане на дейността на застрахователя като възможни условни ангажименти на застрахователя, които биха настъпили при инкасиране на застрахователната премия.* Това би довело до възникване на условни активи, които произтичат от минали събития, които биха станали реални активи в бъдеще само при настъпването или ненастъпването на едно или повече несигурни бъдещи събития, които не могат да бъдат изцяло контролирани от застрахователя. По същия начин могат да възникнат условни задължения за застрахователя, които да произтичат от минали събития, чието съществуване да бъде потвърдено от настъпването или ненастъпването на едно или повече несигурни бъдещи събития, и които не могат да бъдат изцяло контролирани от застрахователите. За такива условни задължения трябва да се създава дори балансова провизия като разход, от една страна, и реален пасив в Пасива на Баланса, от друга, при възможността те да са правни или конструктивни, да са реално измерими и, ако има вероятност да бъдат погасени, да бъде определен паричен поток от ресурси, включващи икономически изгоди¹. Тъй като застраховането е възникнало с цел да се предпазят застрахованите от евентуални рискове, застрахователната дейност е изпъстрена с множество такива несигурни събития и добре би било поетите ангажименти от страна на застрахователя към застрахованите по силата на сключените застрахователни договори да намерят отражение в задбалансовите условни активи и пасиви на застрахователя. Наложително е те да станат обект на счетоводно отчитане още с подписването на застрахователния договор независимо от момента на получаването или плащането на поетите ангажименти. Застрахователният договор може да съдържа клаузи за разсрочено плащане на застрахователните вноски. В този случай застрахователят носи отговорност и има реално задължение за плащане на обезщетение или сума само до размера на получената част от застрахователната премия. Въпреки този факт счетоводството като информационна система, регистрираща, обработваща и анализираща създадената информация от първичния счетоводен документ, какъвто е застрахователният договор, е длъжно да отчете задбалансово поетия ангажимент от застрахователя в пълния му размер. Той трябва да се отрази не като реално задължение, а като условно, и трябва да се предвидят прови-

¹ Вж. НСС 37 – Провизии, условни задължения и условни активи.

зии (както законови, така и чисто технически) за неговото изпълнение. Счетоводната информация за тези бъдещи вземания може да се отрази задбалансово като увеличение на условните вземания срещу увеличение на задбалансовите общи пасиви, а при възможното бъдещо изплащане на заявени престации да се отрази като увеличение на условните задължения срещу увеличение на задбалансовите общи активи. Когато настъпят моментите на действително получаване на вземането и на плащане на задължението, задбалансовите условни ангажменти трябва да се отпишат и да се отразят реалните активи и пасиви в Баланса на застрахователя.

По този начин основните счетоводни принципи на текущо начисляване, съпоставимост на приходите и разходите и предпазливост ще могат да се приложат и ще се избегнат неудобствата от инверсията в дейността на застрахователя.

IV. СЧЕТОВОДЕН МОДЕЛ ЗА ОТЧИТАНЕ НА КАПИТАЛА НА ЗАСТРАХОВАТЕЛИТЕ

При съвременното счетоводно третиране на основния акционерен капитал на застрахователя съществуват някои особени и спорни моменти, които изискват специално внимание, позоваване и правилно тълкуване на законовата нормативна база и богат практически опит, за да се изяснят. По принцип основният капитал на застрахователя е установен от Закона за застраховането¹ в неговия минимално изискуем размер за получаване на лиценз за извършване на застрахователна и презастрахователна дейност. Максимален размер за него нормативно не е определен, т.е. всеки застраховател решава на Общо събрание на акционерите какъв ще е размерът на неговия основен капитал.

Основният капитал може да бъде увеличаван или намаляван неограничено, но само до равнището на минимално изискуемия му размер поради опасност от загубване на лиценза за застрахователна дейност.

Това увеличение или намаление на капитала може да се проведе в две насоки: чрез увеличаване или намаляване на номинала на съществуващите собствени акции или чрез нова емисия на акции или обратно изкупуване на собствени акции. При учредяването на дружеството акциите се придобиват по номинал, а след неговата регистрация се придобиват по емисионна стойност, основаваща се на нетната стойност на активите. Застрахователното акционерно дружество само издава, продава и изкупува обратно своите акции без помощта на специално учредено дружество, което да управлява неговите капитали, както е при инвестиционните и пенсионните дружества. *Може би е необходимо законодателят да помисли в тази насока и да предвиди създаването на такова дружество и за застрахователите с цел оптимизиране на управлението на капитала и т.н.* От този факт възникват специфични проблеми при счетоводното третиране на капитала на застрахователя. Първият проблем е, че основният капитал по принцип е постоянна величина (в сравнение с разглежданите по-горе модели, при които Основният фонд ежегодно се увеличава при разпределение на финансовия резултат в края на отчетната година), но може да се променя. Поради тази причина е необходимо счетоводната

¹ Вж. Закон за застраховането, 1997 г., посл. изм. 2003 г., чл. 8, ал. 2.

система да следи за промените, които настъпват във величината на собствения капитал като цяло на застрахователното акционерно дружество и да се отчитат своевременно в счетоводните регистри възникналите разлики, довели до увеличаване на величината на основния капитал. Една от тези разлики възниква между номиналната и емисионната стойност на новоемитираните акции на дружеството при взето решение от Общото събрание на акционерите за увеличаване на основния капитал чрез втора емисия на акции. Тази разлика трябва да се отчете като премия, свързана с капитала, която в края на отчетния период да намери отражение в Резерв от емисия на акции, който е елемент от собствения капитал на застрахователя. Своевременно трябва да се отчете и разликата, която се образува при обратното изкупуване на собствените акции между номиналната стойност и формираната от дружеството цена за обратно изкупуване на акции. Тази разлика трябва да намери отражение в счетоводните регистри като отбив (сконто), свързан с капитала. Някои автори¹ смятат, че такава разлика трябва да се отрази като финансов разход при липса на достатъчен Резерв от емисия на акции и с нея следва да се намали финансовият резултат на дружеството. Според нас подходът, прилаган в практиката не само в България, но и в САЩ, Великобритания, Франция, Германия и други страни – членки на Европейската общност, и признат от данъчни и регулаторни органи, е по-правилен. Той предвижда разликата между номиналната и формираната емисионна стойност за новоемитираните акции или цена за обратно изкупуване на собствени акции да се отнесе към намаление на Резерва от емисии на акции, дори и това да доведе до неговата отрицателна величина в Баланса на застрахователното акционерно дружество. Не е издържано от гледна точка на счетоводната нормативна уредба твърдението на някои автори, че Резервът от емисия на акции трябва да се третира по подобие на Резерва от последваща оценка на дълготрайните активи и на финансовите активи и инструменти. Резервът от емисия на акции не е свързан с дейността на дружеството относно покупко-продажбата на дълготрайни активи или финансови активи и инструменти, които се придобиват с цел икономическа изгода и допринасят в обозримото бъдеще до евентуални приходи или разходи и за които може да бъде приложен приходно-разходният подход при счетоводното им третиране. Той е свързан с емитирането и обратното изкупуване на собствени акции на дружеството и неговото увеличение или намаление представлява коректив на собствения капитал, тъй като това са собствени акции на дружеството. Те не се придобиват с цел икономическа изгода от тяхната реализация впоследствие и не се изкупуват обратно с цел икономическа изгода от тяхното унищожаване, т.е. не може да се приложи приходно-разходният подход към счетоводното третиране на емитирането или обратното изкупуване на собствени акции на застрахователното акционерно дружество. Следователно не може Резервът от емисии на акции да се разглежда еднозначно с Резерва от последваща оценка на дълготрайните активи и на финансовите активи и инструменти и да се смята, че ако няма достатъчно натрупан през годините Резерв от емисии на акции, при един последващ отбив, свързан с капитала на дружеството, намалението ще трябва да се отчете като финансов разход. Не може да бъде третиран като финансов разход отбив, получен

¹ Вж. Брезоева, Б., Отчитане в инвестиционни дружества от затворен тип, сп. „Седмичен законник“, бр. 45/2000 г.

като разлика между номиналната и формираната емисионна стойност за новоемитираните акции или цена за обратно изкупуване на собствени акции, тъй като собствените акции нямат характер на дългосрочни или краткосрочни инвестиции. Отчетените премии или отбиви от нова емисия или от обратно изкупуване на собствени акции в края на отчетния период трябва да се приключат в Премийния резерв от емисии на собствени акции. Поради тези спорове, възникнали в научната литература, е налице и вторият проблем при счетоводното третиране на собствения капитал на застрахователните акционерни дружества, а именно отразяването като отрицателна величина на премийния резерв от емисии на собствени акции, възникнал при обратното изкупуване на собствени акции, за сметка на неемитирането на нови акции, т.е. като контрарна (противоположна) статия на Основния капитал в раздела на Собствения капитал в Пасива на Баланса на застрахователите.

V. СЧЕТОВОДЕН МОДЕЛ ЗА ОТЧИТАНЕ НА РЕАЛИЗАЦИЯТА НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ПРОДУКТ, ИЗГРАДЕН НА БАЗАТА НА ПРИЛОЖЕНИЕТО НА СЕБЕСТОЙНОСТНИЯ МЕТОД

Предложението на модела е продиктувано от необходимостта за усъвършенстване на съвременния модел на счетоводно отразяване на капитала на застрахователите, при който плащането на окончателния данък върху събраните брутопремии от застрахователна дейност счетоводно се отразява като намаление на приходите от застрахователна и друга дейност на застрахователя, а в структурата на брутопремията по всеки вид застраховка е включена добавка за данъци. Затова при събирането на премията от застрахованите лица и отразяването ѝ в приходите на застрахователя трябва да се вземе предвид платеният окончателен данък върху получените брутопремии от застрахователна дейност, който да се отрази счетоводно като разход и да се съпостави с отчетения приход от събраните застрахователни премии. Предложеният модел за счетоводно отчитане на реализацията на застрахователния продукт е предпоставка за формирането на „пълна себестойност“ на всеки отделен вид застрахователен продукт. По този начин по счетоводен път ще могат да се съпоставят получените приходи от всеки един застрахователен продукт, договор или конкретен клиент с направените разходи по него, като се спази счетоводният принцип на съпоставимост между приходите и разходите.

Приключването на приходите и разходите от застрахователна дейност директно във финансоворезултатната сметка „Печалби и загуби“ при съвременния модел също не дава възможност да се формира „фактическа себестойност“ на отделните видове застраховки. Не може да се формира по счетоводен път финансов резултат от осъществени продажби на определен застрахователен продукт, съпоставен с направените разходи за него, поради факта, че счетоводните сметки, чрез които се отчитат приходите от застраховане, са дефинирани в съвременния модел на счетоводно отчитане на капитала само като събирателно-разпределителни приходи. Нарушен е принципът на съпоставимост на получените приходи с направените разходи по всеки конкретен вид застраховка при съществуващата методология на счетоводно отчитане на приходите и разходите

при тяхното приключване. Формирането на финансовия резултат от реализацията на застрахователния продукт в съществуващия счетоводен модел за отчитане на капитала на застрахователите е илюстрирано в сх. 1.

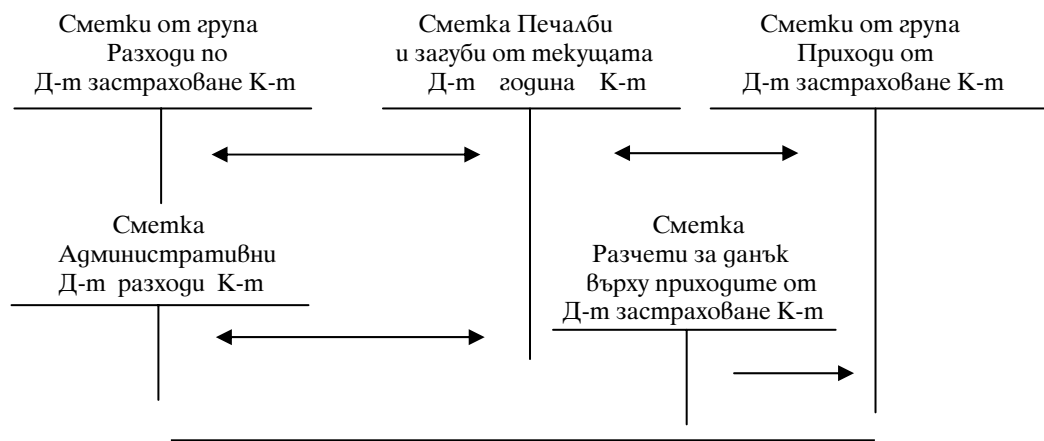

Схема 1. Финансов резултат от реализацията на застрахователния продукт

Имайки предвид, че застрахователната дейност е основната дейност на застрахователя, би трябвало финансовият резултат от тази дейност да се формира като резултатна величина в счетоводни сметки, чрез които се отчитат приходите от застраховане на база съпоставка между приходите и разходите по един и същ вид застрахователен продукт, т.е. тези сметки да се дефинират като операционно-резултатни. По-правилно би било разходите по застраховане да могат да се приключват в намаление на приходите от застраховане, за да се отрази и съпостави информацията, произтичаща от основната дейност на застрахователя, и да се установи финансовият резултат от нея по всеки конкретен вид застраховка, т.е. да се заложи в методологията на счетоводно отчитане на приходите и разходите при тяхното приключване счетоводният принцип на съпоставимост между приходите и разходите. По този начин застрахователят ще получи възможността да определя по счетоводен път фактическата и пълната себестойност на предлагания от него застрахователен продукт, а не да извършва извънсчетоводни изчисления за нея (понастоящем прогнозираната себестойност на застрахователните продукти се определя извънсчетоводно от актюерите на застрахователното дружество при сключване на застрахователни договори и при определяне на размера на заделяните и освобождаваните застрахователно-технически резерви по всеки вид сключена застраховка в края на финансовата година).

Така предложеният модел за приключване на разходите по застрахователни операции в намаление на приходите от реализацията на застрахователни продукти ще даде възможност на застрахователя и за детайлизиран анализ на структурата на разходите и приходите по един и същ вид застраховка и последваща корекция на структурата на брутопремията, което от своя страна ще окаже влияние върху елементите на зоната на платежоспособност. Описаният модел би доближил счетоводното отчитане на застрахователната дейност в България до изискванията за отчитане на застрахователните операции и съставяне на Го-

дишните и на Консолидираните финансови отчети в западноевропейските страни, заложили в Директивите на Съвета на страните – членки на Европейската общност, и в Международните счетоводни стандарти чрез прилагането на Техническата сметка за печалбите и загубите на застрахователите. Реализацията на модела е показана графично в сх. 2.

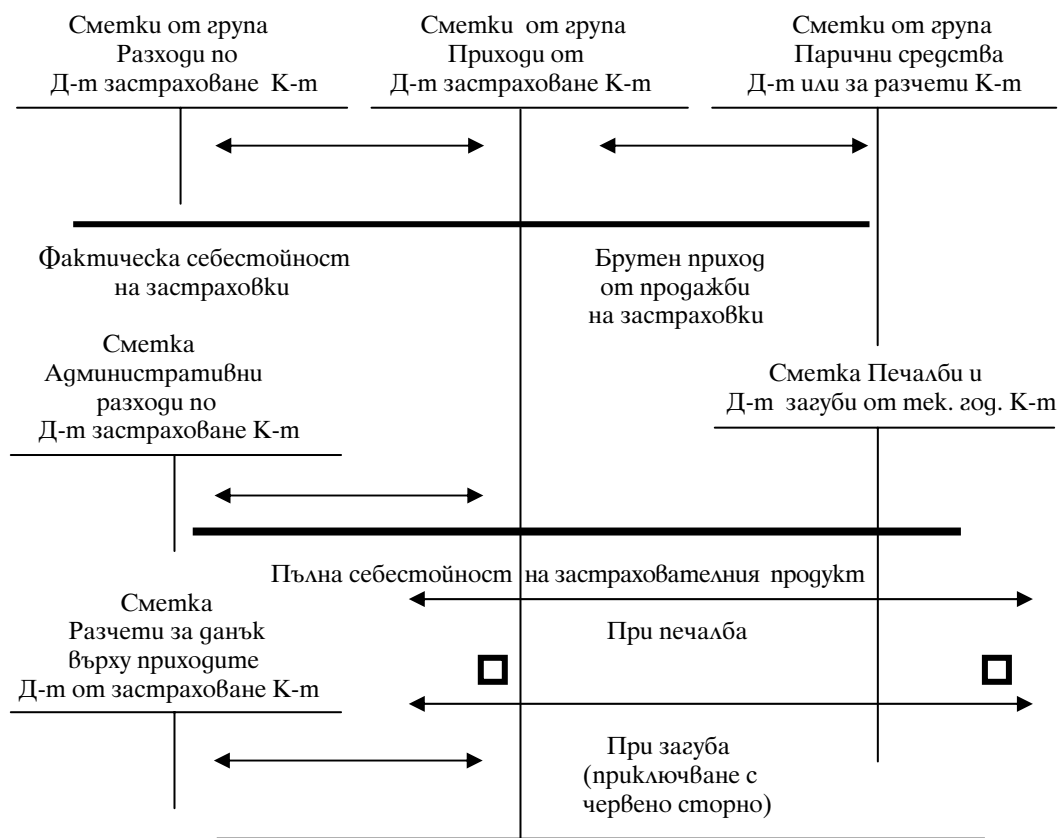

Схема 2. Финансов резултат от реализацията на застрахователния продукт

VI. СЧЕТОВОДЕН МОДЕЛ ЗА ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ ОТ РЕГРЕСИ И ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ КОМИСИОНИ И ТАКСИ

Застрахователите отчитат своите приходи от 2003 г. според изискванията на Международните счетоводни стандарти, съгласно които съставят и своите Годишни финансови отчети. На този етап няма действащ Международен счетоводен стандарт, който да третира приходите на застрахователите по сключени застрахователни договори. За 2003 г. застрахователите отчитаха своите приходи, възникнали от обичайната им дейност, съгласно принципните постановки на Международен счетоводен стандарт 18 – Приходи, без да го прилагат изцяло, тъй като този стандарт не се отнася за приходи от застрахователни договори. При-

ходите на застрахователите включват само брутните притоци от икономически ползи, получени като паричен поток от тях, т.е. приходи от продажби на застрахователни продукти, възнаграждения, лихви, дивиденди и възнаграждения за ползване на права. Спецификата при счетоводното третиране на приходите на застрахователите е, че моментът на признаването на икономическата полза не е при начисляването на прихода при сключване на застрахователния договор, а при получаването на паричния поток от него. Получава се инверсия на процеса на отчитане на приходите на застрахователите, която представлява основната специфика, отличаваща застрахователните от останалите дружества при тяхното счетоводно отчитане, одитиране и данъчно регулиране.

Основните приходи на застрахователите постъпват от пряко застраховане, съзастраховане и презастраховане.

При изследванията, които направихме в практиката на водещи застрахователни компании, се наблюдаваше един и същ проблем при отчитане на приходите по пряко застраховане, отразени в Отчета за доходите за 2003 г., съставен според изискванията на Международните счетоводни стандарти. В него приходите на застрахователите продължават да бъдат класифицирани съгласно действащия до 31.12.2002 г. Национален счетоводен стандарт 3 – Представяне на финансовите отчети на застрахователите, а именно: приходи от застрахователни премии, приходи от застрахователни комисиони и такси, приходи по застраховане от минали години, приходи от регреси, приходи от освободени застрахователни резерви и други застрахователни приходи.

Използваният в момента съгласно нормативната уредба на практиката на застрахователите счетоводен модел за отчитане на тези приходи е изложен нагледно в сх. 3.

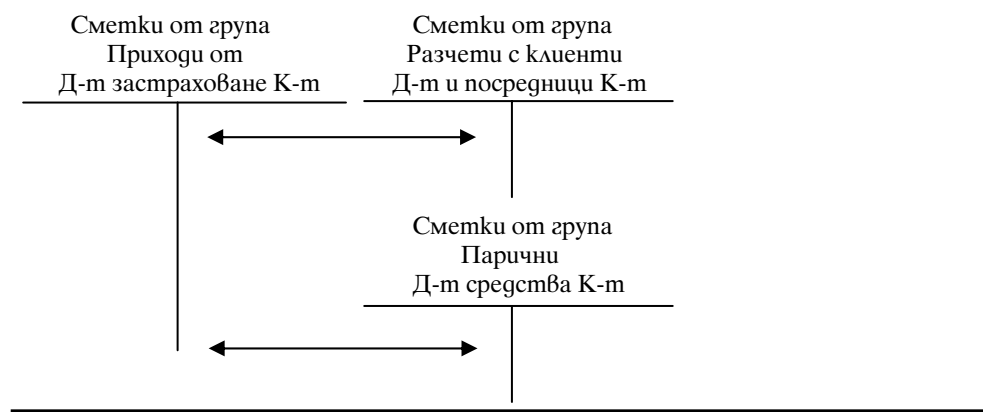

Схема 3. Отразяване на получените приходи от пряко застраховане

Но по този начин ли трябва да се отчитат приходите от регреси и от застрахователни комисиони и такси?

Получава се известно противоречие между нормативната база и теоретичните методологични постановки за отчитане на регресите в застраховането.

Ако обърнем внимание на определението за регрес¹, ще видим, че това е: „Правото на застрахователя да възстанови извършеното от него застрахователно плащане от трето лице, което е частично или изцяло отговорно за щетата“. Дори законодателят е заложил във формулата за изчисление на Техническия резултат² сумата на изплатените обезщетения и суми през текущата година по застраховане и активно презастраховане да бъде намалена с получените регреси, а не е определил получените „приходи от регреси“ да се прибавят към сумата на получените премии от застраховане и активно презастраховане. Ако анализираме приходите като „Нарастване стойността на икономическата изгода през отчетния период чрез въвеждане или подобрене на активите или намаляване стойността на пасивите, при което нараства собственият капитал, отделно от дяловите вноски на капиталовложителите“³, неминуемо ще стигнем до извода, че *т.нар. „приходи от регрес“ не са приходи от пряко застраховане, а представляват възстановяване на разходи по пряко застраховане.*

По същия начин би трябвало да се разглеждат и *приходите от застрахователни комисиони и такси, които застрахователите получават от съзастрахователи и презастрахователи.* Тези застрахователни комисиони и такси стоят в основата на застрахователната премия и влизат като част от застрахователните плащания на застрахователя по поети ангажименти към застрахованите, възникнали вследствие на сбъждане на риска или на условие, предвидено в застрахователния договор. *Те се включват като компоненти на нетопремията на съответния вид застраховка, като плащания по сключване, поддържане и прекратяване на застрахователния договор.* При счетоводното им отчитане е необходимо да се спазва принципът на съпоставимост между приходите и разходите по съответен вид застраховка с цел да се изпълни изискването за балансиране на приходите с разходите с оглед вярно и честно представяне на информацията в отчета за доходите на застрахователите и осигуряване на достоверна информация от счетоводството при актюерските изчисления във връзка със съставяне на тарифите за всеки вид застраховка. Застрахователната комисиона, която седантът (прекият застраховател) получава от презастрахователя, представлява отстъпена част от презастрахователната премия според техническия план, по който се правят изчисленията за установяване на крайния резултат при уреждане на разчетите на седанта с презастрахователя. *Ако тя се разглежда като приход (за по-висок данъчен ефект за целите на фиска може би? – б.а., М.Н.), то какъв е съответният разход на седанта по сключване на застраховката, който да бъде съпоставим с този приход?*

По-правилно би било тези възстановени плащания от регрес и от застрахователни комисиони и такси да намерят отражение като *сторно на направените разходи по пряко застраховане* за изплатени застрахователни обезщетения на застрахованите лица в случаите на регрес и на направени разходи по сключване, поддържане и прекратяване на застрахователни договори. Още повече, че счетоводните сметки, които отчитат приходите, трябва да се водят по „чисти обо-

¹ Вж. НСС 3 – Представяне на финансовите отчети на застрахователите, 2002 г.

² Вж. Наредба за реда и методиката за образуване на застрахователните и здравноосигурителните резерви, Приложение № 1 към чл. 8 ал. 2.

³ Вж. Общи разпоредби към Национални счетоводни стандарти, 2002 г.

роти“ и в тях да намират отражение само брутоприходите от пряко застраховане за целите на фиска. Данъчният ефект е неоспоримо намаляващ при едно такова тълкуване на цитираните по-горе „приходи“, които всъщност са възстановени разходи, тъй като застрахователите „се облагат с данък върху застрахователните, презастрахователните и всички други премии и приходи от други дейности, включително несвързани със застраховането“¹.

По-правилно би било за приходите от регрес и от застрахователни комисиони и такси да се използва счетоводен модел за тяхното отразяване, реализиран графично в сх. 4.

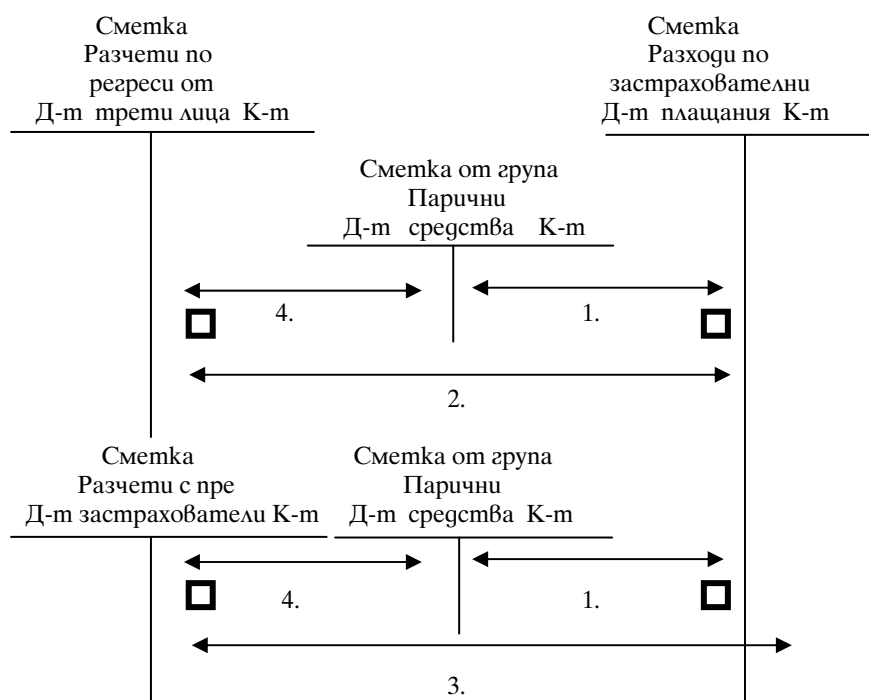

Схема 4

1. За отразяване на платените разходи по застрахователни плащания.
2. За отразяване на възстановените застрахователни плащания от регреси като разходи по застрахователни плащания с червено сторно.
3. За отразяване на получените от презастрахователи комисиони като възстановени разходи по сключване, поддържане и прекратяване на застрахователни договори с червено сторно.
4. За отразяване на получените парични потоци, свързани с регреси и получени застрахователни комисиони и такси от презастрахователи.

Предложеният счетоводен модел за отразяване на приходите от регреси и застрахователни комисиони и такси би довел до намаляване на данъчния ефект в

¹ Вж. чл. 3 от Закона за корпоративното подоходно облагане, 2004 г.

рамките на текущата отчетна година, но би поставил основите на едно по-правилно счетоводно отчитане на възстановените плащания от регреси и получените застрахователни комисиони и такси, свързани със сключването, поддържането и прекратяването на застрахователните договори.

По този начин ще бъдат изпълнени изискванията на Международните счетоводни стандарти приходите да се признават тогава, когато е вероятно в застрахователното дружество да се включат бъдещи стопански ползи и когато тези ползи могат надеждно да се оценят и приходите да включват само брутните постъпления от икономически ползи, получени от застрахователя, а не от възстановяване на направени вече разходи за застрахователни плащания.

VII. АНАЛИЗ НА ФОРМИТЕ ЗА ИНВЕСТИРАНЕ НА КАПИТАЛА НА ЗАСТРАХОВАТЕЛИТЕ. МОДЕЛ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ИНВЕСТИЦИОННИЯ РИСК

Застрахователите инвестират своя капитал с цел да осигурят в максимална степен изпълнение на поетите от тях задължения спрямо застрахованите лица и да си подsigурят по-добра ликвидност и платежоспособност. Инвестирането на капитала се осъществява в пряка зависимост от изработената инвестиционна политика, която представлява съвкупност от мероприятия за целенасочено инвестиране на средствата на собствения капитал и на застрахователно-техническите резерви на застрахователя в рамките на съществуващото законодателство и при спазване на общоприетите принципи за тяхното осъществяване и отчитане. Инвестиционната политика на застрахователя предполага създаване на модел за инвестиране на капитала на застрахователя през отчетния период. В застрахователните дружества тя трябва да се изразява във:

1. Създаване и прилагане на ефективни механизми за насочване на свободните парични средства и непарични (имууществени) активи към инвестиции.
2. Разширяване и усъвършенстване на взаимоотношенията на застрахователите с банки и други финансови и нефинансови институции, обекти за сключване не само на инвестиционни, но и на застрахователни сделки.
3. Регламентиране на начините за намаляване на риска на застрахователите при инвестирането.
4. Усъвършенстване на вътрешната нормативна база, регламентираща и регулираща измененията в организацията и структурата на инвестициите.
5. Избор на формите и сроковете за инвестиране, начина на възвръщаемост на средствата, възможния риск и очакваната доходност.

Свободата на формиране и реализиране на инвестиционната политика на застрахователя до голяма степен зависи от характера на законодателната политика в страната. Очевидно на този етап от развитието на застрахователната дейност у нас съществува явна загриженост от страна на законодателя да подsigури ефективност, доходност, ликвидност и сигурност на инвестициите в областта на застраховането. *Считаме, че с настоящата нормативна база на застраховането в България е отнета възможността на застрахователите да инвестират капитала си в други първични или вторични (производни, деривативи) финансови активи и инструменти. Би могло да се помисли за една по-голяма либера-*

лизация на инвестирането на застрахователните резерви в ценни книжа, приети за търговия на фондовата борса, и в други деривативи като фючърсни и форуърдни договори, суапове (лихвени, валутни и др.), опции и други споразумения и договорни ангажменти, от които могат да произтекат финансови ефекти и икономически изгоди за повишаване на ликвидността и доходността на застрахователите, за подобряване на финансовото им състояние и платежоспособност. Наложително е да се предвидят промени и в структурата на инвестираните средства на застрахователните резерви в посока на увеличаване на техния относителен дял в капитала на застрахователя. По наше мнение разпоредбата на Закона за застраховането, ограничаваща възможностите за инвестиране на собствен капитал и на застрахователни резерви само на територията на страната, би трябвало да прерасне от възможна в императивна (задължителна) инвестиция, но без териториално ограничение.

При провеждането на инвестиционната си политика и особено по отношение на обвързаните си активи (покритията на застрахователно-техническите резерви) застрахователят трябва да се съобразява с определени принципи:

- сигурност и възвръщаемост на инвестициите;
- рентабилност на инвестициите;
- ликвидност на инвестициите;
- смесване и разсейване на инвестициите.

Спазването на принципа за сигурност и възвръщаемост на инвестициите изисква при формирането и осъществяването на инвестиционната си политика застрахователят да оценява и отчита съответния риск. В основата на сигурността стои отношението „риск – възвръщаемост“. Реализирането на инвестициите е свързано с осигуряване на очаквани постъпления на доходи от инвестициите (лихви, дивиденди, ренти и др.) и от тяхната възвръщаемост, което в редица от случаите е несигурно. Авансирането на средства в конкретни инвестиции съдържа различен риск както по отношение на доходите, така и по отношение на сигурността за тяхното възстановяване. Влагането на средствата в инвестиции, имащи висока доходност, невинаги е съпроводено със сигурност за своевременно им възстановяване. *Необходимо е застрахователят да инвестира в такива финансови активи и инструменти, очакваните доходи от които да са съизмерими с поетия инвестиционен риск.* Последният се влияе от финансовото състояние на контрагентите, при които се извършва инвестицията; от икономическата конюнктура в страната; от промените на лихвените проценти и на обменните курсове; от състоянието на пазара на ценни книжа; от продължителността на инвестицията и др.

Спазването на принципа за сигурност и възвръщаемост на инвестициите налага инвестиционната политика да се съобразява със следните обстоятелства:

1. Рискът от инвестицията да е конкретизиран и непрекъснато наблюдаван.
2. Инвестицията да дава гаранция за възвръщаемост и за реализиране на определени доходи или финансови изгоди.
3. Качеството на инвестицията трябва да се преценява не само в момента на инвестирането, но и през целия период на нейния цикъл.
4. Инвестирането на средствата в ценни книжа да се осъществява чрез тяхното придобиване при „най-ниските котировки“.

За осигуряване на по-добра възвръщаемост и сигурност на инвестициите е необходимо да се определи равнището на възможните рискове за застрахователя. Това дефинира и проблема, който стои за разрешаване пред него при счетоводно-отчитане на капитала му, а именно отчитането на специализираните му резерви, които се влияят от правилното управление и разпределение на съществуващите рискове. Застрахователят оперира във високо регулирана среда, което е предпоставка за съществено намаляване на рисковете, свързани с дейността му. Въпреки това възможността от тяхното събъждане не е за подценяване. *Застрахователят трябва да я предвижда, да я изучава и управлява и да се предпазва от нея, като самият той се презастрахова.*

Управлението на инвестиционния риск заема важно място в инвестиционната стратегия на застрахователите. Необходимо е те да разработят адекватен на съвременните пазарни условия *Модел за управление на инвестиционния риск* чрез диверсификация по няколко направления:

1. Поддържане на съществен дял на държавните ценни книжа в инвестиционния си портфейл. По този начин се гарантира висока ликвидност на портфейла от ценни книжа при сигурна конкурентна доходност.

2. Инвестиране в нови финансови активи и инструменти, които навлизат на българския капиталов пазар. Например капиталът да се инвестира в общински, корпоративни и ипотечни облигации, които осигуряват относително висока доходност поради съществуващите големи маржове между лихвените равнища по кредитите и по депозитите.

3. Допустимо разширяване на инвестиционния портфейл на застрахователя чрез покупка на чуждестранни ценни книжа, чрез които да се управлява рискът, като се комбинират активи от вътрешния пазар и от международните капиталови пазари.

4. Инвестиране във финансови активи и инструменти (акции, облигации и др.) на дружества, чиито колебания около средната доходност са разнопосочни. Инвестициите във финансови активи и инструменти на дружества, които имат неблагоприятна конюнктура, да се компенсират от инвестициите във финансови активи и инструменти на други дружества, които работят в благоприятна среда.

Тези направления ще допринесат за ефективно управление на капитала чрез регулиране на влиянието на инвестиционния риск с цел да се защитят акционерите на застрахователното дружество и самите застраховани лица от относително високия риск, свързан с инвестирането във финансови активи и инструменти в условията на недостатъчно развит български капиталов пазар и при едновременно действие на законите на пазарната икономика и на ограниченията, наложени на страната ни от въвеждането на Валутния борд.

За постигане на оптимална капиталова ефективност застрахователят инвестира в ценни книжа с фиксирана доходност от различни рискови класове. Тези ценни книжа счетоводно се отчитат в портфейла на застрахователя по справедливата им стойност, която се съпоставя с отчетната им стойност. Възникналата положителна разлика между двете стойности се посочва в Пасива на Баланса на застрахователите като Резерв от последваща оценка на финансови активи и инструменти, а когато тази разлика е отрицателна и няма създаден в предходни периоди резерв, се отчита като текущ финансов разход. При последваща положителна разлика от преоценка на финансовите активи и инструменти до размера

на отчетената преди това отрицателна разлика се отчита като текущ финансов приход. Ако има създаден в предходни периоди Резерв от последваща оценка на финансовите активи и инструменти, отрицателната разлика, получена между справедливата стойност на финансовите активи и инструменти и тяхната отчетна стойност, се отнася в намаление на този резерв.

Рентабилността на инвестициите изразява тяхната доходност. Тя зависи от размера на реализираните текущи приходи от инвестиционните операции. Капиталът на застрахователя е инвестиран рентабилно, ако, съобразявайки се с изискванията за сигурност и ликвидност и със ситуацията на капиталовия пазар, се реализира един добър доход. *Ето защо вземането на решение от застрахователя за инвестиране на неговия капитал трябва да се основава предимно на оценката на относителните изгоди от инвестициите в различните форми и на тяхната рентабилност.* Повишаването на рентабилността на инвестициите има изключително голямо значение за застрахователя в следните насоки:

- създава се възможност за обективно и коректно изплащане на полагащите се застрахователни обезщетения и суми на застрахованите, без те да се влияят от инфлацията и да се редуцират с някои съмнителни и неубедителни коефициенти и обменни курсове;
- позволява да се увеличи размерът на изплащаните дивиденди на акционерите и на реинвестираната печалба;
- създава се възможност за нарастване на собствения капитал на застрахователя;
- води до нарастване на имиджа на застрахователя, който става по-конкурентоспособен и по-търсен от застраховани лица и от нови акционери.

Рентабилността на инвестициите може да се измери с „коефициент на рентабилност“, изразяващ отношението на получените доходи от тях към сумата на инвестициите.

Принципът на ликвидност на инвестициите на застрахователя предполага портфейлът му от инвестиции да е формиран и структуриран така, че при необходимост да е възможно да се получат необходимите суми за посрещане на текущите задължения към клиентите и за нормално поддържане на застрахователната дейност. В тази насока е и становището на проф. К. Пергелов, че „ликвидността е средство за платежоспособност“. По принцип финансовите активи, тържани до падеж или обявени за продажба (дългосрочните инвестиции), са по-доходоносни и имат по-висока рентабилност, но са по-бавно ликвидни. *За целта застрахователят трябва да формира портфейл от дългосрочни и краткосрочни инвестиции, структуриран в съответствие с моментната потребност от налични финансови средства, за да постигне по-висока ликвидност на капитала си.* Ликвидността на инвестициите може да се измери с „коефициент на ликвидност“, изразяващ отношението на инвестираните средства и доходите от тях към сумата на текущите задължения.

Постигането на оптимален инвестиционен портфейл зависи от редица фактори, по-важните от които са обем, състав, структура и продължителност на инвестициите. Стремелът на всеки застраховател е да увеличава обема на инвестициите си, защото те подобряват конкурентоспособността и повишават неговата ликвидност и платежоспособност. Значително влияние върху последните оказват и съставът и структурата на инвестициите. Затова те могат да бъдат разпределени по начин, осигуряващ бързото им възстановяване и създаващ

възможности за своевременно посрещане на поетите задължения към застрахованите при сравнително ниска цена и минимален риск.

Добре би било надежите на инвестициите да се застъпват. Разнообразието от инвестиции и трансферът на надежите им са необходимо условие не само за осигуряване ликвидността на инвестициите, за гарантиране на ритмичното постъпване на необходимите средства, но и за обезпечаване на доходността на застрахователя, когато текущите застрахователни вноски не са достатъчни. *С оглед на това всеки застраховател трябва да се стреми максимално да диверсифицира портфейла си от финансови активи и инструменти и да разполага с оптимален размер ликвидни инвестиции.* Осигуряването на ликвидност в никакъв случай не трябва да се постига за сметка на доходносни инвестиции, ползване на неизгодни кредити с висока цена, както и за сметка на основни и допълнителни вноски на акционерите. Следователно поддържането на ликвидността на инвестициите в необходими размери, структури и съотношения не трябва да нарушава нормалното осъществяване на традиционната дейност на застрахователя и да намалява рентабилността му. Тази максима може да се постигне при *оптимално съчетаване на използваните форми на инвестиране и тяхната продължителност.* Това от своя страна ще му позволи по-уверено и спокойно да насочи вниманието си към всякакъв род застраховки, в т.ч. и към по-рискови, без да се страхува за ликвидността си.

Проблемите за повишаването на сигурността и рентабилността на инвестициите и за осигуряването на тяхната ликвидност се поставят с особена острота и важност пред застрахователите. Тяхното решаване в значителна степен зависи от способността на застрахователите да прилагат четвъртия принцип – смесване и разсейване на инвестициите. Неговото реализиране изисква застрахователят да извърши такова разпределение на риска, че нито един вид притежаван финансов актив да не е преобладаващ над останалите. *Смесването и разсейването на инвестициите се постига чрез оптимизирането на техния състав и структура съобразно рентабилността и ликвидността им.*

С оглед реализирането на тези принципи в нормативната уредба на застраховането в България се определят насоките (формите) и квотите за инвестиране и се прави разграничение по отношение на инвестирането на капитала на застрахователите. Отново се откроява законовата рамка, поставена от законодателя, която ограничава застрахователите относно техните възможности, форми и начини на инвестиране в България и в чужбина.

Вярно е, че регламентирането на инвестициите на застрахователите от страна на законодателя е насочено към обезпечаване сигурността и защитата на застрахованите. То обаче ограничава възможностите на застрахователите за рентабилно инвестиране на средствата. При съществуващата ситуация на Валутен борд в страната инвестирането в банкови депозити и в някои видове ценни книжа не е толкова надеждно и доходно. *В много отношения е по-целесъобразно, рентабилно и сигурно инвестирането да се извършва в ценни книжа, продавани на фондовата борса или чрез съучастия в предприятия с голяма рентабилност, които разпределят висок процент дивиденди.*

Подобно ограничаване се получава и при налагане от страна на законодателя на изискването за балансово равенство между стойностния размер на собствения капитал и на застрахователно-техническите резерви, посочени в Пасива на Ба-

ланса, и стойностния размер на съответстващите им инвестиции, намиращи се в Актива на Баланса. Такова равенство съществуваше в миналото между основния фонд и основните средства на предприятията.

Необходимо е да се осигурят условия за по-голяма свобода на разпределяне на инвестициите на застрахователя в различните форми на инвестиране. Считаме, че могат да се „разчупят“ рамките на законово определените ограничения по отношение на вида, структурата и размера на инвестициите, с които застрахователите са принудени да се съобразяват. Добре би било да се разреши инвестирането на средствата на застрахователя и в други форми на финансови активи като производните финансови инструменти (деривативите) например. В западноевропейските законодателства отдавна са предвидени възможностите на застрахователя да инвестира в такива инструменти и са регламентирани законово размерите на инвестициите в тях. С намерението на България да се приобщи към Европейската общност и с полагането на усилия за хармонизиране на счетоводното ни законодателство с Международните счетоводни стандарти е наложително да се синхронизира и развитието на застрахователното дело в България с това в световен мащаб. Необходимо е да се разширят възможностите за инвестиране на средствата на застрахователя във всяка една страна от Европейския съюз. Това налага да се приемат и прилагат някои изисквания на Директивите на Съвета на Европейската общност, свързани с координирането на законите и другите административни разпоредби за извършване на застрахователна дейност и уеднаквяване на Годишните и Консолидираните отчети на застрахователите.

Съществени подобрения в инвестиционната политика могат да настъпят, ако се усъвършенства вътрешният контрол върху законосъобразността и целенасочеността на инвестиционната политика и на самите инвестиции, упражняван от различните регулиращи органи и с приоритет от управленския орган на застрахователя. Те обаче ще продължават да се наблюдават и от държавния надзорен орган, защото практиката на много страни показва, че фалитите на застрахователните дружества настъпват вследствие на несполучливи инвестиционни операции и съвсем не се дължат на някакви извънредни застрахователно-технически загуби. Контролната дейност на застрахователите е добре да се насочва не само към несполучливата инвестиционна политика и възможните злоупотреби в инвестирането на капитала им, но и главно към създаването на условия, предотвратяващи некомпетентните и некоректните действия и разкриващи съществуващите резерви за неговото инвестиране. Оптимизирането на инвестиционната политика се налага и от обстоятелството, че не е далеч времето, когато документацията, нормативната уредба и процедурите в застрахователните дружества ще се унифицират и типизират и при това положение ще имат възможност да се конкурират и да просперират само тези от тях, които инвестират най-рентабилно и доходно капиталите си.

VIII. СТРАТЕГИЧЕСКИ ФИНАНСОВИ РЕШЕНИЯ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАПИТАЛА НА ЗАСТРАХОВАТЕЛИТЕ, ВЗЕТИ НА БАЗА ИНФОРМАЦИЯ ОТ СЧЕТОВОДНАТА СИСТЕМА. МОДЕЛ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАПИТАЛОВАТА ПОТРЕБНОСТ

Съществена част от управлението на застрахователното дружество е постоянното отразяване на дейността на застрахователя, на неговия капитал и инвестиции чрез използване на данни от счетоводната система. Като функция на управлението счетоводството спомага за реализиране на практика на взетите управленски решения от ръководството на предприятието, материализирани в конкретни задачи за изпълнение на поставените цели. По този начин счетоводната и управленската система си сътрудничат, прилагат сходни подходи, методи и способи за решаването на отделните управленски задачи, а често се и припокриват при вземането на стратегически управленски решения.

За разрешаването на проблемни ситуации в развитието на дейността на застрахователя се налага използването на достоверна, навременна и съществена отчетна информация в сферата на застраховането, осигурена от счетоводната система, която да доведе до ефективно управление на капитала на застрахователя. В това отношение чрез използването на такава информация се стига до вземането на следните възможни управленски решения от застрахователя:

1. Осигуряване на възможности за бързо и научнообосновано ревизиране на действащите застрахователни продукти.

2. Осигуряване на условия за създаване на нови застрахователни продукти, изградени на географски, отраслов, браншови и друг секторен принцип.

3. Създаване на възможности за разработване на застрахователно-технически планове по различните видове застраховки, които биха довели до разкриване на нови застрахователни резерви за покриване на поетите рискове от застрахователя вследствие на реализирането на нови застрахователни продукти.

4. По-прецизно определяне на съществуващите застрахователно-технически резерви, като се вземе предвид несигурността на търговските отношения и се приложи международната практика, при която застрахователната премия да се записва в приходите тогава, когато тя е дължима. *Такова управленско решение изисква от счетоводството да вземе под внимание принципът на начисляването, а не да се признава приходът от застрахователни операции при получаване на паричния поток, тъй като последният е показател за разчетите с клиентите, а приходите трябва да се признават с влизането в сила на застрахователния договор.*

5. Осигуряване на надеждни показатели за измерване на доходите на застрахователя чрез системата на счетоводството. Признаването на доход след изтичане на риска или сторнирането на признат доход при прекратени застрахователни договори да бъдат надеждно документираны, за да се докаже увеличението, респ. намалението, на приходите от застрахователни премии. Да се вземат навреме сторнировъчни счетоводни статии за тези намаления на доходите.

6. Създаване на възможност за прилагане на принципа на затворения портфейл, който изисква признаване на приходи само от налични застрахователни договори, а не от бъдещи.

7. Пълно счетоводно обхващане на елементите на собствения капитал на застрахователя, като се изхожда от позициите на изследване на техните характерни особености.

8. Създаване на организационна структура и информационна база за изграждане на система за управленско счетоводство в застраховането, с помощта на която да се определят ориентирите и критериите за усъвършенстване на управлението на капитала на застрахователя.

9. Определяне на правила за водене на управленско счетоводство и съставяне на финансови отчети на застрахователя в съответствие с Международните счетоводни стандарти, като се прилага принципът на отлагане и съпоставяне, върху който се основават повечето международни практики.

10. Програмно осигуряване на автоматизирана обработка на данни в системата на счетоводството за съхраняване и поддържане, въвеждане на контрол и групиране, коригиране на установени грешки, извеждане и редактиране, защита и осигуряване на необходимия обем отчетна информация за застрахователната дейност.

11. Спазване на обема, структурата, степенята на сложност, условията за срочност на въвеждане и на обработка на икономическата информация, необходима за анализа на капитала на застрахователите.

12. Навременно представяне от счетоводната информационна система на лесно достъпна и съществена информация на застрахованите лица относно доходите от реализация на застрахователни продукти и на инвестиции на застрахователя.

Постигането на определена икономическа ефективност от управлението на капитала на застрахователите зависи най-вече от характера на предлаганите технически средства, от квалификацията на персонала и от автоматизацията на счетоводния и управленския труд.

Счетоводната информационна система позволява да се установят закономерностите и действителните тенденции в развитието на икономическите процеси и явления в застраховането, което от своя страна е съществена предпоставка за по-нататъшното предвиждане и предпазване от евентуални рискове и събития с неблагоприятен характер. Позовавайки се на едно от основните правила в мениджмънта, че всяко управленско решение, при вземането на което е пренебрегнато влиянието на риска, се смята за неиздържано, се определят значението и ролята, потребността и възможностите за използване на счетоводната информация при анализиране и оценяване на ефективното управление на капитала на застрахователите.

Като се позовава на отчетните данни, получени от счетоводната система, ръководството на застрахователното дружество формулира т.нар. „област на управление“ като обобщение на всички дейности, които трябва да бъдат ефективно управлявани, за да бъде застрахователното дружество рентабилно и платежоспособно. По-важни елементи на управлението в тази област са:

1. Управлението на персонала – осигуряват се трудовете постижения на персонала, на застрахователните посредници и помощници.

2. Управлението на имуществото (материалните активи) – осигуряват се производствените фактори като дълготрайните материални и нематериални активи и краткотрайните материални активи.

3. Управлението на финансите – осигуряват се инвестиции, парични потоци от собствени и привлечени (чужди) източници на финансиране.

4. Управлението на информационните потоци, влизащи и излизащи от застрахователното дружество.

5. Управлението на капитала на дружеството и на капиталовата потребност – осигурява се минималната наличност от собствен капитал и допълнителни резерви (собствени капиталови и застрахователно-технически резерви) за покриване на бъдещи колебания на застрахователния риск.

Управлението на капиталовата потребност в застрахователното дружество касае различните стратегии, които се използват от застрахователите за ефективно управление на капитала. Тези стратегии спомагат не само непосредствено за изпълнението на целите на дружеството, а и косвено за вземането на оптимални финансови решения за развитието на капитала на дружеството. Финансовите решения се различават по това, към какви стратегически цели са насочени: печалба от застрахователната дейност, нарастване или съхранение на капитала, реинвестиране на елементите на капитала.

Финансовите решения, взети с цел увеличаване на печалба, са насочени главно към увеличаване на обема на капиталовите вложения и повишаване на средната рентабилност на дружеството, изчислена на база капитал. Поддържането на печалбите на едно сравнително високо равнище последователно през годините повишава бъдещите шансове на застрахователя за печалба. В тази насока застрахователите най-често са склонни да повишат застрахователно-техническите резерви (в рамките на допустимата стойност) и да се погрижат за формирането на доходоносни инвестиции. Съотношенията между собствения капитал, застрахователно-техническия чужд (привлечен) капитал и останалия кредитен капитал поради ефекта на лоста са съществен фактор за рентабилността на собствения капитал. Ако целта на застрахователя е стойността на бъдещите печалби, финансовите решения са от значение за покачване стойността (значението) на застрахователното дружество и едновременно с това на стойността на акциите му. Решенията в тази насока касаят преди всичко акционерите на дружеството относно разпределението на дивиденди при евентуален положителен финансов резултат. *Целите относно растежа на застрахователното дружество е добре да са насочени към една висока рентабилност на капиталовите вложения, която да намалява долната граница на цената на застрахователните продукти. Едно решение, повлияно от желание за високи резултати от продажбите на застрахователни продукти, може да изиска вземането на други решения за съхраняване на способността на платежоспособност на застрахователя чрез повишаване на платежоспособните собствени средства.*

Специфични решения за финансиране могат да се вземат във връзка с външни процеси на растеж на застрахователното дружество – например при покупка на застрахователни договори и при получаване от тях на застрахователни премии, на дялове от асоциирани и смесени предприятия или при придобиване на цели дъщерни дружества.

Управленските решения за количеството, видовете, времето и географската област на възникване определят структурата на капитала на застрахователите. В практиката на финансиране те се отнасят най-вече за произхода на капитала, финансиран от собствени средства; финансиран от застрахователно-технически чужд капитал (застрахователно-технически резерви); финансиран от кредиторска задължителност (кредитен капитал). При вземане на управленски решения за оп-

тимизиране на структурата на капитала трябва да се има предвид обстоятелството, че застрахователно-техническият чужд капитал не е независима променлива величина. Той зависи от видовете и от обема на сключените застрахователни сделки и в по-малка степен се определя от решенията. По тази причина *управленските решения могат да бъдат насочени преди всичко към структурирането на капитала в посока на увеличение или намаление на собствения капитал.* Осигуряването с минимален собствен капитал в унисон с целите относно съхранението на капитала и гарантирането на застрахователните плащания към застрахованите лица се определя най-вече от законодателя чрез изчисляване на границата на платежоспособност. По-голямата съоръженост със собствен капитал над необходимия минимум от него за покриване на задължителната платежоспособност се определя от взетите управленски решения. Ако целта на застрахователя е получаване на по-висока печалба, възниква зависимост между изразходването на собствен капитал и изразходването на застрахователно-технически чужд капитал. Основното съображение идва от това, че при влягането на застрахователно-технически чужд капитал възниква принос (принадена стойност) към печалбата, когато нетната рентабилност на финансираните в инвестиции средства на застрахователно-техническите резерви надвишава разходите на застрахователно-технически чужд капитал при изплащането на застрахователни обезщетения и суми. С това се повишава рентабилността на вложения собствен капитал, което се формулира като „Ефект на лоста“ (Leverage – Effect), който е толкова по-голям, колкото по-малък е собственият капитал в съотношение към застрахователно-технически чужд капитал. Възможни решения в тази насока могат да се вземат относно:

1. Олихвяването на застрахователно-техническите резерви при застраховки „Живот“ и при здравното застраховане.
2. Допълнителното разпределение в полза на застрахованите на части от печалбата в зависимост от резултата от инвестирането на резервите по застраховки „Живот“ и здравното застраховане.
3. Нарастването на застрахователно-техническия обем на задължението, обусловено от инфлационни процеси.
4. Намалените вноски от застрахователни премии като следствие на една лихвеноориентирана премийна финансова политика.

Генерални изводи за проблема, свързан с управленските решения, не са възможни поради спецификата на двете направления на застраховането – животозастраховане и имуществено застраховане. „Ефектът на лоста“ чрез една възможно най-ограничена релация на собствения капитал към застрахователно-технически чужд капитал в животозастраховането и в здравното застраховане е по-скоро малък поради високата степен на застрахователно-техническата задължнялост, докато в имущественото застраховане е значимо по-висок.

Една трета ситуация за вземане на управленски решения се отнася за степенята на самофинансиране от реинвестирани печалби. След като има предвид минималните претенции на застрахованите към печалбата и се съобрази с нормативните изисквания на законодателя, застрахователят трябва да реши най-напред какъв да бъде размерът на реинвестиранията печалба за самофинансиране и след това да установи размера на разпределението на останалата печалба към акционерите и застрахованите. *Стремежът му към оптимизиране на трите вида ин-*

тереси трябва да съответства на възможностите и разходите за бъдещо набавяне на капитал от капиталовия пазар, да бъде ориентиран към атрактивно компенсиране (заплащане) на акционерите заради избора им, свързан с влягането на собствените им средства, както и към конкурентоспособност на пазара за продажби на застрахователни продукти чрез високи дялове в печалбата на застрахованите лица.

Управленските решения могат да бъдат насочени и към структуриране на капитала в посока на намаление на кредитния капитал. Влягането на кредитен капитал под формата на задължения, банкови и търговски заеми, облигации в практиката на застрахователя е незначително. Основанията за това са, че той разполага освен със собствен капитал и със значителен по размер привлечен капитал вследствие на заделените застрахователно-технически резерви по сключените застрахователни договори. *Оптималните управленски решения трябва да бъдат насочени към избягване на допълнителното структуриране на капитала в посока на увеличение на кредитния капитал поради притежавания от застрахователя значителен обем от застрахователно-технически чужд капитал.* В противен случай допълнителното привличане на кредитен капитал ще доведе до намаляване на релацията на собствения капитал към чуждия капитал. Влягането на кредитен капитал е обосновано, но не и когато целите са свързани с получаване на печалба, тъй като чрез „Ефекта на лоста“ това би повишило рентабилността на собствения капитал, доколкото разходите за влягане на чужд капитал са по-ниски от получените доходи от неговото привличане.

Що се отнася до преследването на целите, свързани със съхраняването на капитала на застрахователя непроменен, финансовите решения трябва да са насочени към снабдяване на застрахователя със собствени средства и обезпечаване на ликвидността му. В тази насока застрахователите могат да приложат различни техники на управление на активите и задълженията или на собствения капитал и на застрахователно-техническите резерви на застрахователя като:

1. Управление на активите и задълженията в съответствие с общото управление на застрахователното дружество. Управленските решения в това направление са насочени към *оптимизиране на общия разполагаем капитал на застрахователя*. Такива решения облекчават стратегическата и оперативната политика на застрахователя относно *намирането на нови източници на финансиране както на собствения, така и на чуждия (привлечения) капитал*.

2. Застрахователно-техническо управление на активите и задълженията като *интегрирана политика на финансиране на застрахователно-техническите резерви и на съответстващите им инвестиции*. Управленските решения в тази насока засягат платежоспособността, ликвидността и рентабилността на застрахователя, както и доходите от инвестиране на средствата на застрахователно-техническите резерви.

3. Управление на активите и задълженията като интегрирана политика на финансиране на застрахователни и инвестиционни сделки. Целите на управленските решения в тази насока са свързани с изравняване на ефектите от застрахователния и от инвестиционния риск. Те са продиктувани, от една страна, от възможностите на застрахователя да осъществи вероятни застрахователни плащания при неблагоприятно развитие на застрахователния риск за даден отчетен период, компенсирани чрез премийни вноски или чрез вноски, натрупани като бъдещи задължения за изплащане в застрахователно-техническите резерви. От друга страна

на, в инвестиционните сделки съществува вероятност от реализиране на промени в стойността на инвестициите при неблагоприятно развитие на инвестиционния риск. Затова управленските решения във връзка с това са насочени към *изолиране на влиянието на развитието на капиталовите и финансовите пазари чрез инвестиране във финансови активи, носещи лихви, дивиденди, ренти и други сигурни доходи от реализиране на промените в техните стойности*. Управленските решения зависят преди всичко от това, дали рисковите състояния от застрахователната и от инвестиционната сделка се съотнасят негативно, дали са независими едни от други, или се съотнасят позитивно. *За целта би било добре да се изработят модели за управление на активите и задълженията при независимост на рисковите състояния и очакваните ефекти от изравняването на риска между двете сделки*. Пример за такива модели са тези, които се използват предимно в животозастраховането.

4. Управление на активите и задълженията като технически инструмент на политиката на финансиране. Управленските решения в тази насока са свързани с отчетната информация от счетоводната система, планирането, изпълнението и контрола на политиката на финансиране чрез регулиране на платежните и резултативните потоци от застрахователно-техническите задължения.

Добре би било тези решения да бъдат насочени към:

получаване на лихви, ренти, дивиденди и други доходи от ценни книжа, реализирани чрез капиталовите пазари;

получаване на доходи от промени в обменните курсове на валутните ценни книжа;

получаване на доходи от по-широкото прилагане на деривативни финансови инструменти, които да минимизират ефекта от неблагоприятно развитие на инвестиционния риск.

5. Управление на активите и задълженията за отделните видове застрахователни сделки. Управленските решения са насочени преди всичко към животозастраховането, където съотношението между инвестициите на средствата на застрахователно-техническите резерви и на собствения капитал е много интензивно поради разликата между лихвените проценти. Застрахователите по живот гарантират минимално олихвяване на погасителните отчисления в резерва и обещават на застрахованите допълнително олихвяване под формата на участие в печалбите. *Възникващото по този начин общо олихвяване трябва да бъде спечелено от инвестирането на собствения капитал и на застрахователно-техническите резерви – било то като текущо начисляване на лихви или като реализация от повишаване на стойността им на капиталовите пазари.*

Управленските решения могат да бъдат насочени и към други аспекти на политиката на финансиране. Например финансиране с нематериални активи, които са несъществени като инвестиции за застрахователя. То обикновено се осъществява от самофинансиран собствен капитал под формата на скрити резерви.

Управленските решения могат да бъдат свързани и с политиката на презастраховане, приложена в комбинация с политиката на финансиране и особено на финансово презастраховане. Излишъкът от вноски от презастрахователни сделки при прекия застраховател (седанта) води до възникване на приток от капитал, а при излишък от застрахователни плащания – съответно до отлив на капитал. При презастрахователя настъпват противоположните процеси. *Оптималните решения могат да бъдат насочени към задържане на по-голяма част от капитала*

при прекия застраховател и към прехвърляне на по-голяма част от застрахователния риск, респ. от застрахователните плащания, към презастрахователя. По този начин ще се спести отливът на капитал от седанта към презастрахователя.

Размерът на капиталовата потребност зависи от много фактори, чието влияние може да бъде управлявано в желана от застрахователя насока. Те се определят от количествени и времеви, а често пъти от пространствени особености на капиталово обвързаните плащания и от плащанията, свързани с освобождаването на капитал, т.е. от количествената и времевата структура на паричните потоци. Примери за това са периодите, за които застрахователните премии се получават предварително, а падежните срокове за застрахователните плащания са последващи. Решенията за закупуване или продажба на финансови активи и инструменти също влияят върху размера на капиталовата потребност. *Главната задача, която стои пред ръководството на застрахователното дружество, е да съблюдава, направлява и уравновесява влиянието на различните времеви фактори върху размера на капиталовата потребност, за да се постигне оптимален вариант на нейното покриване и на осигуряване на допълнителни форми на нейното финансиране, т.е. да създаде ефективен **Модел за управление на капиталовата потребност**.*

Установяването на капиталовата потребност може да се извърши чрез модел на акумулираните застрахователни вноски и плащания или чрез капиталово обвързаните плащания, респ. паричните запаси и капиталовата обвързаност в нематериални производствени фактори. Капиталовата потребност може да се установи материално от планирания или реализирания капацитет на застрахователя, както и от размера и структурата на застрахователната наличност (събрания застрахователен фонд от застрахователни премии), която определя непосредствено капиталовата потребност чрез запаси от парични наличности и инвестиции, необходимостта от сключвания на застрахователни договори и потребността от капитал за осигуряване на платежоспособността на дружеството. Величината на капиталовата потребност от платежоспособни средства се определя от ръководството на застрахователното дружество с управленски решения относно заделянето или освобождаването на застрахователно-технически резерви. Така например *набавянето на презастраховки в определени граници би могло да намали нормативно изискващите се минимални платежоспособни средства и по този начин да се замени потенциалният фактор „доходност на капитала“ с повторяемия фактор „презастраховане“*. По този начин ръководството на застрахователното дружество може да изготви специални алгоритми на управлението, касаещи *оптимизирането на капиталовите наличности, предпазването от възможни негативни проявления на времеви и пространствени фактор и евентуалната застраховка срещу субективния фактор* (застраховка срещу неблагоприятни политически решения, евентуално текучество на персонала и неблагоприятно развитие на общественото мнение, възникнало вследствие на катастрофично събитие).

Пример за алгоритми, които се отнасят до формите на финансиране на капиталовата потребност, са управленските решения, които могат да се вземат:

1. Според секторите на околната среда, от които произхожда предоставянето на капитала: дялово (акционерно) финансиране от собствениците на капитала на застрахователя; финансиране от застрахователни, инвестиционни и други клиенти на застрахователя; кредитно финансиране от кредитори, които имат трайни пози-

ции на капиталовия пазар за кредитен капитал; финансиране от освобождаване на капитал (намаляване на инвестиции на собствени средства и на оборотни средства), което се основава на решение на ръководството на застрахователното дружество.

2. Според правните и фактическите взаимоотношения между застрахователя и притежателя на капитала: собствено финансиране въз основа на акционерни или членски взаимоотношения между притежателя на капитала и застрахователното дружество; чуждо финансиране въз основа на взаимоотношението „кредитор – длъжник“ между притежателя на капитала и застрахователното дружество, в т.ч. и застрахователно-техническо чуждо финансиране от сключените застрахователни договори.

3. Според срока на предоставяне на капитала се различават: краткосрочно финансиране; дългосрочно финансиране; безсрочно финансиране.

При вземане на финансово-управленските решения относно формите на финансиране на капиталовата потребност ръководството на застрахователното дружество трябва да има предвид влиянието на следните фактори:

1) вида на имущественото право, което притежателят на капитала придобива в отношенията си със застрахователя;

2) времето за предоставяне на капитала;

3) отговорността на притежателя на капитал за загуби на застрахователя;

4) съвместните права, свързани с предоставянето на капитала на притежателя му при вземане на решения от страна на ръководството на застрахователното дружество;

5) разпределенията (дивидентите) от печалбата на застрахователя в полза на притежателя на капитал за предоставянето на самия капитал;

6) данъчния ефект (за целите на фиска) от облагането на капитала и на разпределенията (дивидентите) в полза на притежателя на капитала за предоставянето на капитал.

Управленски решения могат да се вземат и относно самофинансирането на застрахователя от реинвестирана печалба. Този род самофинансиране служи за относително запазване на капитала в случай на номинално или реално нарастване на броя на първоначалните му притежатели. При акционерните дружества самофинансирането се конкурира с финансирането чрез увеличаване на капитал от нова емисия на акции и привличане на нови акционери. Оптималното управленско решение в този случай е възможно запазване на акционерния състав на дружеството и привличане на допълнителни акционери само при необходимост.

Управленски решения относно чуждото финансиране (застрахователно-техническите резерви и кредиторската задължнялост) се вземат във връзка с възможностите за балансиране на предварителните набирания на застрахователни премии и неотложните застрахователни плащания с цел поддържане на необходимата платежоспособност на застрахователя. По този начин капиталът на застрахователя е защитен от загуби, предизвикани от неблагоприятното развитие от застрахователния риск.

Управленските решения на ръководството на застрахователното дружество, насочени към финансиране от намаляване на инвестициите в собствени средства и на оборотните средства, са ограничени от развитието на капиталовия пазар на инвестициите в България и от нормативното регулиране на формата на инвес-

тиране от законодателя. В тази насока усилията на застрахователите могат да бъдат насочени към сформирание на застрахователни съюзи, които да повлияят на законодателя в посока „разкрепостяване“ на формите и способите за инвестиране на собствения капитал и на застрахователно-техническите резерви чрез използване на традиционни и нетрадиционни управленски методи („политическо лобиране“ и др.).

Ефективното и целенасочено управление на капитала води в крайна сметка и до насърчаване на конкуренцията между застрахователите, защото без разумно управление на капиталите гребният застрахователен бизнес би бил неефективен конкурент на големите компании. Големите застрахователни дружества могат по безопасен начин да поемат определени рискове, водещи до загуби, докато тези рискове биха унищожили един начинаещ застраховател, за който единственото разумно управленско решение срещу застрахователния риск си остава презастраховането.

Застраховането улеснява стопанския обмен с други страни, а оттук и възможностите за ефективно и доходоносно инвестиране на капитала на застрахователите. Чрез пряко застраховане или презастраховане в чужбина могат да бъдат опознати чужди капиталови пазари, да бъдат открити нови пласментни възможности за инвестиране на капитала на застрахователите, а оттук и неговото адекватно управление с цел регулиране и стабилизиране на застрахователния бизнес зад граница.

Специфични методи на управление на застрахователно-техническия риск дават теорията и практиката на счетоводната наука, а именно:

1. Заделяне на собствен капитал под формата на допълнителни резерви.
2. Формиране на специфични застрахователно-технически резерви с оглед предпазване от загуби, породени от неблагоприятно развитие на риска в застраховането.
3. Създаване на форми на управленски отчети за движението на капитала на застрахователите.
4. Определяне на ключовите показатели за управление на капитала на застрахователите.
5. Отчитане и анализиране на резултатите от управлението на капитала на застрахователя чрез прилагане на принципите и методите на управленското счетоводство.
6. Разкриване на възможности за автоматизиране на процеса на счетоводно отчитане и анализиране на капитала на застрахователя.

Едно от най-важните изисквания на съвременната конкурентна и бизнес среда, което стои пред застрахователите, е те да приведат дейността си в съответствие с принципите и условията на пазарната икономика чрез подобряване на финансовото състояние; постигане на по-висока ефективност и рентабилност на капитала; създаване на по-съвършена система на счетоводно отчитане на капитала; разкриване на нови възможности за ефективно управление на капитала.

В тази насока пред мениджърите и финансовите експерти възникват редица въпроси за решаване относно усъвършенстването на застрахователната и счетоводната политика на застрахователите с цел подобряване на платежоспособността и повишаване на рентабилността им.

Добре би било да се разработи адекватна застрахователна политика на конкретния застраховател за управлението на неговия капитал и рационалното му и доходоносно инвестиране, която да бъде прогресивна и разумна. Тя трябва да бъде съобразена с развитието на икономическите процеси в световен и национален

мащаб; на общественно-икономическите отношения и на застрахователните отношения в частност и с последните постижения на икономическата наука в застрахователния бизнес. Разумното управление на капитала на застрахователите би им осигурило максимална рентабилност, висока ликвидност, финансова независимост и стабилност и по-добра платежоспособност. За да бъде изпълнена тази управленска задача, е необходимо *да се разработи приложима система за тяхното управление, да се внедрят методики за финансово-счетоводния ил анализ, за техния оперативен и последващ контрол, модели на тяхното счетоводно отчитане и отразяване във финансовите отчети на застрахователя.*

В тази насока се предлагат *модели за счетоводно отчитане и управление на капитала на застрахователите*, съобразени с новите икономически условия на развитие на обществото при спазване на условията за платежоспособност, а именно:

- *погасяване на текущите задължения на разумна цена;*
- *непоемане на излишен риск;*
- *неосвобождаване или възможно запазване на необходими активи и капитал.*

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В процеса на разработка на студията е възприета тезата, че счетоводството като самостоятелна информационна система има своето място и значение за ефективното управление на капитала на застрахователите.

Теоретико-приложното интерпретиране на значимите задачи на счетоводната система за създаване на навременна, съществена, вярна и точна отчетно-икономическа информация за капитала на застрахователите, за неговото анализиране като елемент на зоната на платежоспособност и ефективното му управление даде научна обосновка на опита за създаване на нов, адекватен на съвременните пазарни условия, модел на неговото счетоводно отчитане и управление. Резултатите от изследванията обосновават до голяма степен изложените в студията авторски виждания, оценки и предложения. Последните са изградени на основата на теоретичните тези и концепции, изследвани в трудовете на редица изтъкнати български и чуждестранни учени, които обогатиха научните знания и спомогнаха за извеждането на предложените счетоводни модели за отчитане и управление на капитала на застрахователите, съобразени с развитието на световната застрахователна теория и практика.

Литература

1. Закон за застраховането, ДВ, бр. 86/1996 г., посл. изм. ДВ., бр. 8/2003 г.
2. Закон за счетоводството, ДВ, бр. 98/2001 г. в сила от 01.01.2002 г.
3. Закон за корпоративното подоходно облагане, 2004 г.
4. Международни счетоводни стандарти, притурка към ПМС № 21/2003 г.
5. Национални счетоводни стандарти, ДВ, бр. 22/2002 г.
6. Наредба за реда и методиката за образуване на застрахователните и здравноосигурителните резерви, ПМС № 13/2003 г.
7. Наредба за собствените средства и границата на платежоспособност на застрахователните и здравноосигурителните гружества, ПМС № 13/2003 г.
8. Айвами, Х. Е. Р., Застраховането. Принципи, право и практика, Хефест, С., 1994.

9. Брезоева, Б., Отчитане в инвестиционни дружества от затворен тип, сп. „Седмичен законник“, бр. 45/2000 г.
10. Драганов, Хр., М. Нейков, Анализ на дейностите на застрахователното дружество, С., 1999.
11. Драганов, Хр., Й. Близнаков, Застраховане, С., 2000.
12. Драганов, Хр., Й. Близнаков, Г. Димитрова, Застрахователен пазар, С., 2001.
13. Душанов, И., М. Димитров, Курс по счетоводство на предприятието, С., 2003.
14. Илиев, Б., Управление на риска в застрахователното дружество, С., 2000.
15. Йотова, Й., Т. Кънева, В. Василев, Счетоводство на застрахователните и осигурителните дружества, Свищов, 2001.
16. Махлев, Ам., Отчетност и информационно обслужване на застраховането, Свищов, 1990.
17. Николов, Н., Изграждане на информационна среда за данни, изискуеми от застрахователите като допълнение към годишните счетоводни отчети, сп. „Български счетоводител“, бр. 4/1999 г.
18. Николов, Н., Управленско счетоводство на застрахователното предприятие, сп. „Актив“, бр. 4/2003 г.
19. Тътъл, М. Д., Управление на инвестиционни портфейли, С., 1995.
20. Forastie, J., La Comptabilité, Collection Que sais je, PUF, 1998.
21. International Accounting Standard for insurance Undertakings Statemennt of Principles, Drakt 10.
22. Le Plan Comptable des Assurans, List et fonctionnement des comptes, 1995.
23. Prof. Dr. Dieter Farni, Versicherungsbetrieblehre, 3 ueberarb. Auflage, Karlsruhe, VVW, 2000.
24. Tosetti, Al., Assurance Comptabilité Reglementation Actuariat, 2000.

СЧЕТОВОДНИ МОДЕЛИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАПИТАЛА НА ЗАСТРАХОВАТЕЛИТЕ

Резюме

Цел на труда е да се усъвършенстват теоретико-методологичните и организационните аспекти на моделите на счетоводно отразяване и управление на капитала на застрахователите и да се приведат в съответствие със съвременните изисквания на анализа и с процесите на интеграция и глобализация на застрахователната дейност в световен аспект, като се оценят националният и чуждестранният опит в теорията и в практиката на застрахователното дело и счетоводството. Методологията на изследването е представена от позициите на системния подход, като са изследвани, анализирани и оценявани съществуващите и са предложени нови модели за счетоводно отчитане на капитала на застрахователите. Разработени са счетоводни модели за формиране на себестойност на застрахователния продукт и за отчитане на приходите от регреси и от презастрахователни такси и комисиони. Предложен е модел за управление на капиталовата потребност на застрахователите. Формулирана е зоната на платежоспособност на застрахователите, като са изследвани нейните съставни елементи и граница. Дефинирани са конкретни насоки за усъвършенстване на формите на инвестиране на капитала с цел повишаване на рентабилността му и е представен модел за управление на инвестиционния риск чрез диверсификация на инвестиционния портфейл на застрахователите.

ACCOUNTING MODELS FOR INSURER'S CAPITAL MANAGEMENT

Summary

The purpose of the present thesis is to improve the theoretical-methodological and organizational aspects of the insurers' accounting and capital management models and to set them in line with the contemporary analysis requirements and with the processes of integration and globalization of insurance worldwide, taking into account the national and foreign expertise in the theory and practice of insurance and accounting. The methods of the study have been presented from the positions of the systematic approach by investigating, analyzing and evaluating the existing models and proposing new ones of insurers' capital accounting for. Insurance product cost formation accounting models and regression income and reinsurance fees & commission accounting ones have been developed. A model for determining the insurers' capital needs have been proposed. Insurers' solvency zone has been formulated investigating its components and boundaries. Specific instructions for improvement of the forms of investing capital have been defined for the purpose of improving its profitability and a model for the investment risk management through diversification of the insurers' investment portfolio has been presented.